

Archeologienota Leuven Hertogensite fase 4A

Verslag van Resultaten

Bert ACKE, Maarten BRACKE en Paulien FONTEYN

4-10-2021

Titel: Archeologienota Leuven Hertogensite fase 4A

Erkend archeoloog: Maarten Bracke, OE/ERK/Archeoloog/2015/00036

Auteurs: Bert Acke, Maarten Bracke en Paulien Fonteyn

Uittreksels uit CartoWeb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18084 -
www.ngi.be

Projectcode bureauonderzoek: 2021H242

Intern projectnummer: 2021.150

Locatiegegevens: Vlaams-Brabant, Leuven, Hertogensite (tussen Minderbroedersstraat,
Kapucijnenvoer, Brusselsestraat, Dije Derde Arm).

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: X: 172787,94 en Y: 174226,56; X: 172876,78 en Y: 174269,97

Oppervlakte plangebied: 1080m²

Kadastergegevens: Leuven, afdeling 4, sectie D, perceel 16W (zie figuur 7)

Topografische kaart: zie figuur 5 en 6

Betrokken actoren: Bert Acke (assistent-archeoloog), Maarten Bracke (erkend archeoloog), Paulien
Fonteyn (assistent-archeoloog)

Wetenschappelijke advisering: /

Plaats en datum: Moerbeke-Waas, 04/10/2021

© Acke & Bracke bvba, Dorpvaart 76, 9180 Moerbeke-Waas. De auteurs aanvaarden geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de auteurs.

1. INLEIDING	4
1.1. WETTELIJK KADER	4
1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT	4
1.2.1. VRAAGSTELLING	4
1.2.2. RANDVOORWAARDEN	4
1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE	5
1.3.1. MOTIVERING ONDERZOEKSSTRATEGIE	5
1.3.2. ORGANISATIE VAN HET VOORONDERZOEK	6
1.3.3. ADVIES SPECIALISTEN	6
1.3.4. WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING	6
1.3.5. SELECTIE BRONNEN	7
2. BUREAUONDERZOEK	8
2.1. HUIDIGE TOESTAND	8
2.2. GEPLANEDE WERKEN	9
2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING	11
2.3.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING	11
2.3.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING	13
2.3.3. BODEMKUNDIGE SITUERING	15
2.3.4. GEOLOGISCHE SITUERING	15
2.4. HISTORISCHE SITUERING	18
2.4.1. ALGEMEEN	18
2.4.2. HERTOGENSITE	19
2.4.3. BELANGRIJKSTE HISTORISCHE ELEMENTEN RELEVANT VOOR HET PLANGEBIED	22
2.5. ARCHEOLOGISCHE SITUERING	35
3. SYNTHESE	47
3.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON	47
3.2. AFWEGING VERDER VOORONDERZOEK	48
3.3. BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN	49
4. SAMENVATTING	51
5. BIBLIOGRAFIE	54
6. BIJLAGES	55

1. Inleiding

1.1. Wettelijk kader

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en betreft een aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen op een deel van de Hertogensite te Leuven (provincie Vlaams-Brabant), meer bepaald het project fase 4A in het zuidwestelijke deel van het terrein. De site is gelegen in een archeologische zone (de historische stadskern van Leuven), de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunningsaanvraag betrekking heeft, bedraagt meer dan 300m² en de geplande bodemingrepen zijn groter dan 100m². Bijgevolg dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Vraagstelling

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2.2. Randvoorwaarden

Deze archeologienota bouwt verder op de krijtlijnen voor het verdere archeologische traject van de Hertogensite die werden beschreven in de bekrachtigde archeologienota die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite.¹ Daarnaast grenst de huidige archeologienota in het westen en het oosten aan het plangebied besproken in de archeologienota opgemaakt voor de ontwikkeling van het openbaar domein fase 3², in het zuidwesten aan het

¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4332>

² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17285>

plangebied besproken in de archeologienota opgemaakt voor het project CBO³, eveneens in het zuidwesten aan het plangebied besproken in de archeologienota opgemaakt voor de bouw van 5 rijwoningen⁴, in het noorden aan het plangebied besproken in de archeologienota opgemaakt voor de ontwikkeling van het openbaar domein⁵, en in het noordwesten aan het plangebied besproken in de archeologienota opgemaakt voor het project W4.⁶

1.3. Werkwijze en strategie

1.3.1. Motivering onderzoeksstrategie

In het bureauonderzoek wordt een zo duidelijk mogelijk beeld gevormd van de huidige archeologische, historische en landschappelijke informatie van het projectgebied en diens omgeving. Deze gegevens worden vergeleken met de geplande werken en de hiermee gepaard gaande verstoringen en vergravingen in de bodem. Het uiteindelijke doel is het bepalen of verder archeologisch onderzoek al dan niet aangewezen is.

Informatie over de afbakening van het plangebied en de geplande werkzaamheden werd aangeleverd via de initiatiefnemer door middel van ontwerpplannen en via mondelinge of schriftelijke communicatie. Om een zicht te krijgen op de huidige archeologische kennis van het plangebied en van de directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) geraadpleegd.⁷ Deze online databank is uitsluitend toegankelijk voor geregistreerde gebruikers, hoofdzakelijk archeologen. Aanvullend werden verschillende historische kaarten geraadpleegd via Geopunt⁸, de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie, en via Cartesius⁹, een databank die kaarten bundelt van het Nationaal Geografisch Instituut (NGI), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Aansluitend hierbij werden ook verschillende luchtfoto's bekeken die genomen zijn sinds de jaren '70 van vorige eeuw. Op het kaartmateriaal en de luchtfoto's werd het plangebied geprojecteerd, om zodoende een duidelijk beeld te krijgen van het landgebruik gedurende de laatste eeuwen. Geopunt leverde ook verschillende kaarten op die betrekking hebben tot de landschappelijke en bodemkundige ligging van het gebied. Een kadasterplan dat beschikbaar is via de GRB-kaart op Geopunt werd vergeleken met hetgene dat beschikbaar is via de CadGIS Viewer van de Federale Overheid.¹⁰ Een topografische kaart werd verkregen via het NGI.¹¹ Daarnaast werd geput uit eerdere

³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/12422>

⁴ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17359>

⁵ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/6124>

⁶ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/4986>

⁷ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

⁸ <http://www.geopunt.be/kaart>

⁹ <http://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

¹⁰ <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>

¹¹ <http://www.ngi.be/topomapviewer/>

archeologienota's van de Hertogensite opgemaakt door Acke & Bracke bvba.¹² Ook werd het archeologierapport geraadpleegd over de recente opgraving aan de Verpleegsterschool, opgesteld door Studiebureau Archeologie, gelegen net ten noordwesten van het huidige plangebied.¹³

Op basis van dit onderzoek en het raadplegen van bovenvermelde bronnen kan een antwoord gegeven worden op de vooropgestelde onderzoeksvragen.

1.3.2. Organisatie van het vooronderzoek

In eerste instantie werd gestart met het bureauonderzoek waarbij de diverse beschikbare bronnen geraadpleegd worden. Daarnaast werd in detail bekeken wat de huidige toestand is van het plangebied en werden de geplande werkzaamheden onder de loep genomen. Op basis van deze gegevens samen werd afgetoetst of ten eerste verder vooronderzoek noodzakelijk is en ten tweede welke onderzoekstappen er eventueel genomen moeten worden.

1.3.3. Advies specialisten

Er werd advies verkregen van Lisa Van Ransbeeck, stadsarcheoloog van Leuven, die langs deze weg van harte bedankt wordt voor de gewaardeerde inbreng. Eveneens dank aan Vanessa Vander Ginst van Studiebureau Archeologie, die informatie aanleverde over recent archeologisch onderzoek uitgevoerd vlakbij het plangebied.

1.3.4. Wetenschappelijke advisering

Niet van toepassing.

¹² O.a. <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4332>;
<https://loket.onroerend.be/erfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/6124>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/11435>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/12422>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17285>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17359>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19334>;
<https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19931>.

¹³ VANDER GINST, 2021.

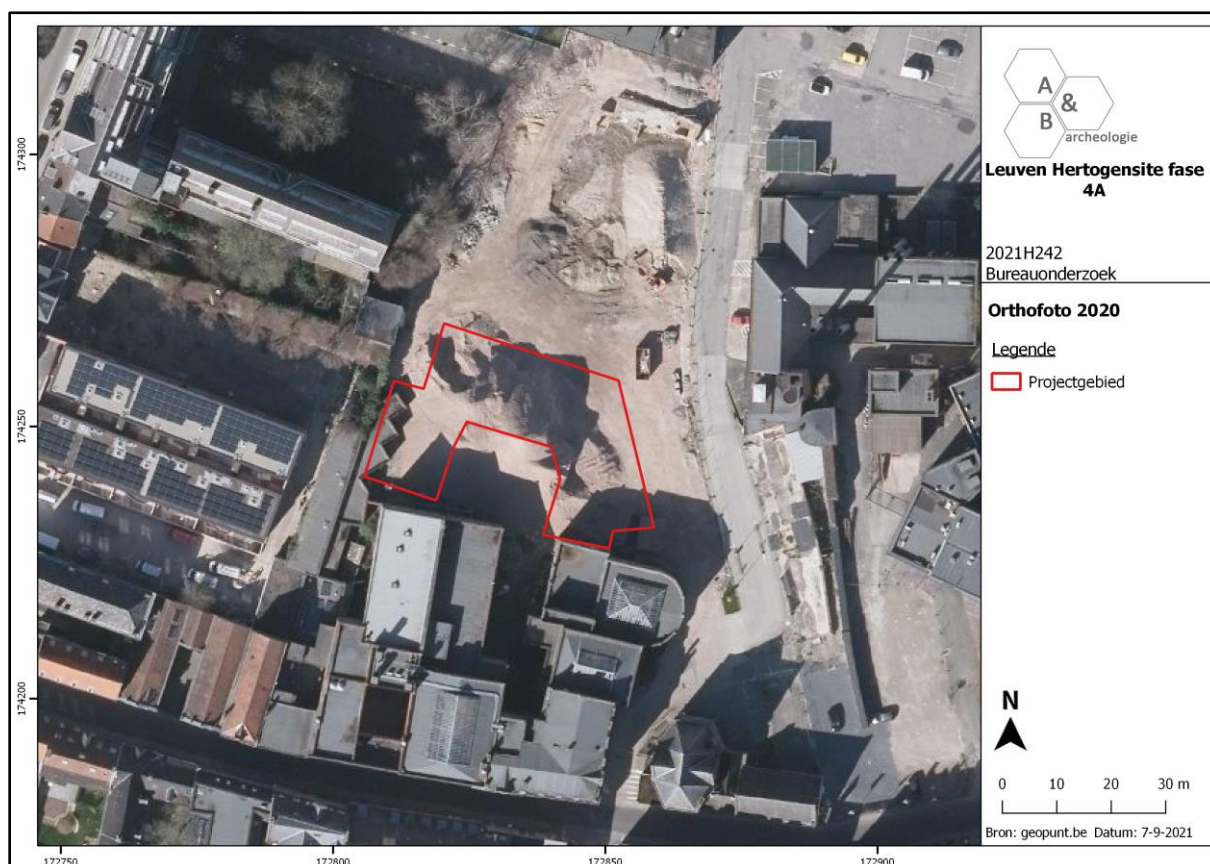
1.3.5. Selectie bronnen

De gebruikte bronnen zijn beschreven onder 1.3.1. De bronnen daaronder vermeld waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd niet opportuun geacht.

2. Bureauonderzoek

2.1. Huidige toestand

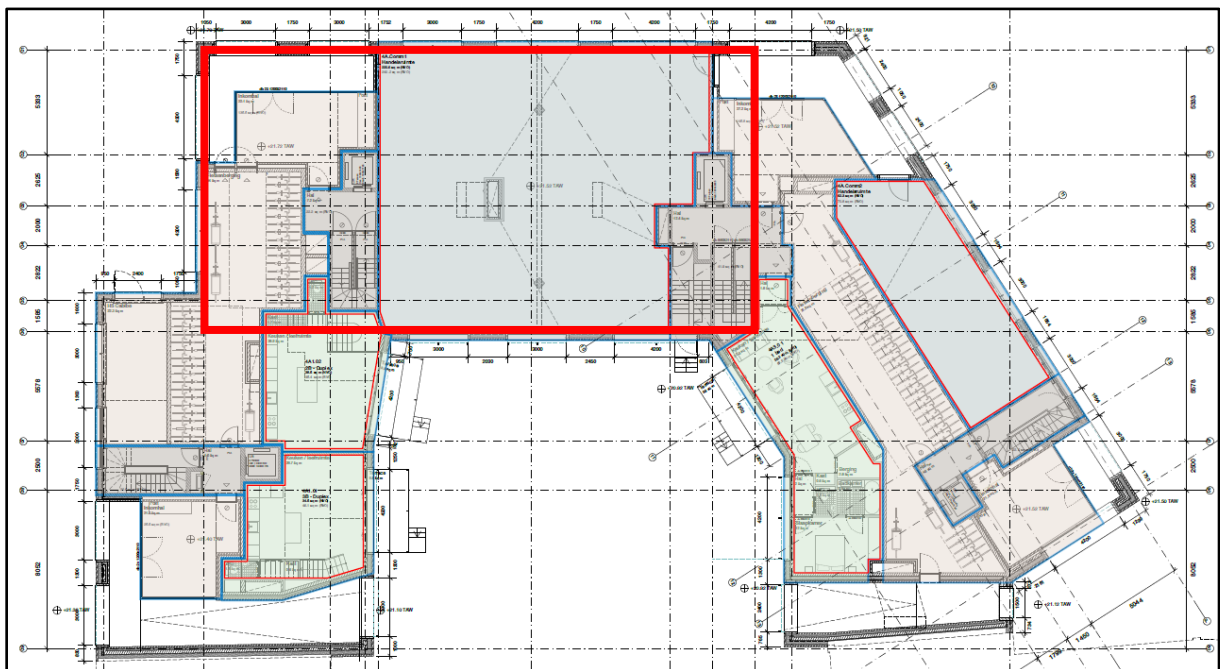
Het plangebied is 1080m² groot en heeft een onregelmatige u-vorm. Het bevindt zich in het zuidwesten van de Hertogensite, iets ten noorden van de Minderbroedersstraat en ten westen van de overwelfde Dijle Tweede Arm. Het terrein was tot voor kort volledig verhard en bebouwd, deze bebouwing was onderkelderd. Momenteel is het quasi helemaal braakliggend, enkel in het westen behoren delen van enkele garageboxen nog tot het plangebied.

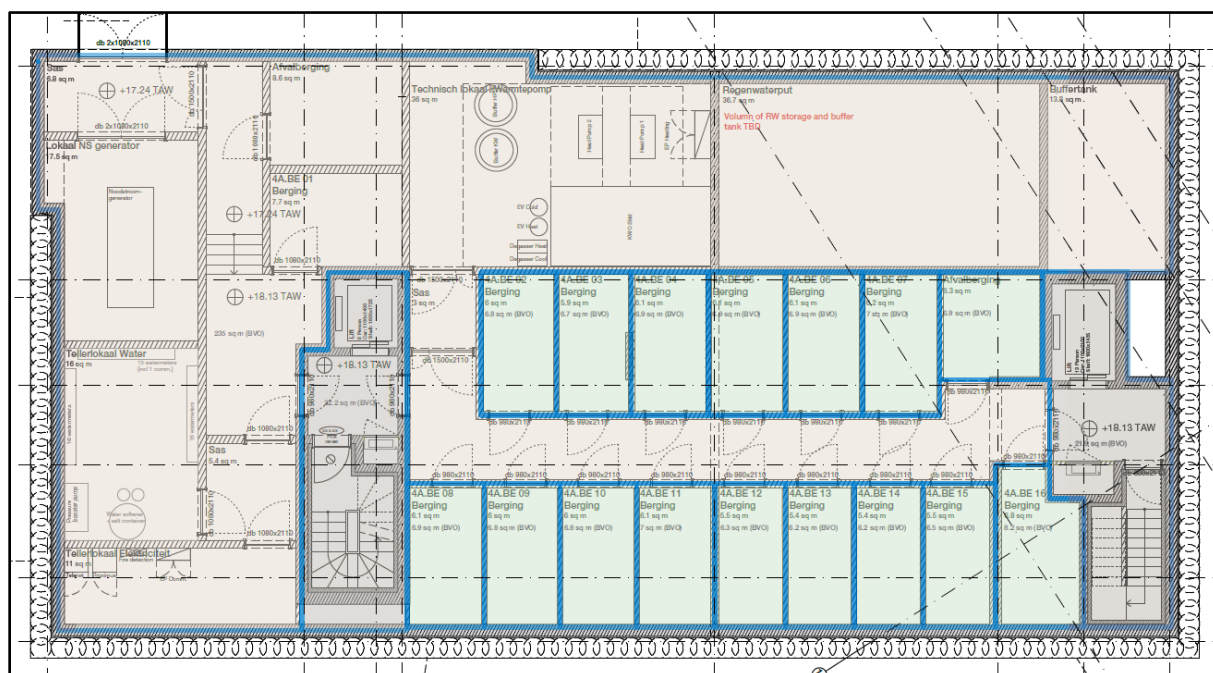
Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2020 (bron: geopunt.be).

2.2. Geplande werken

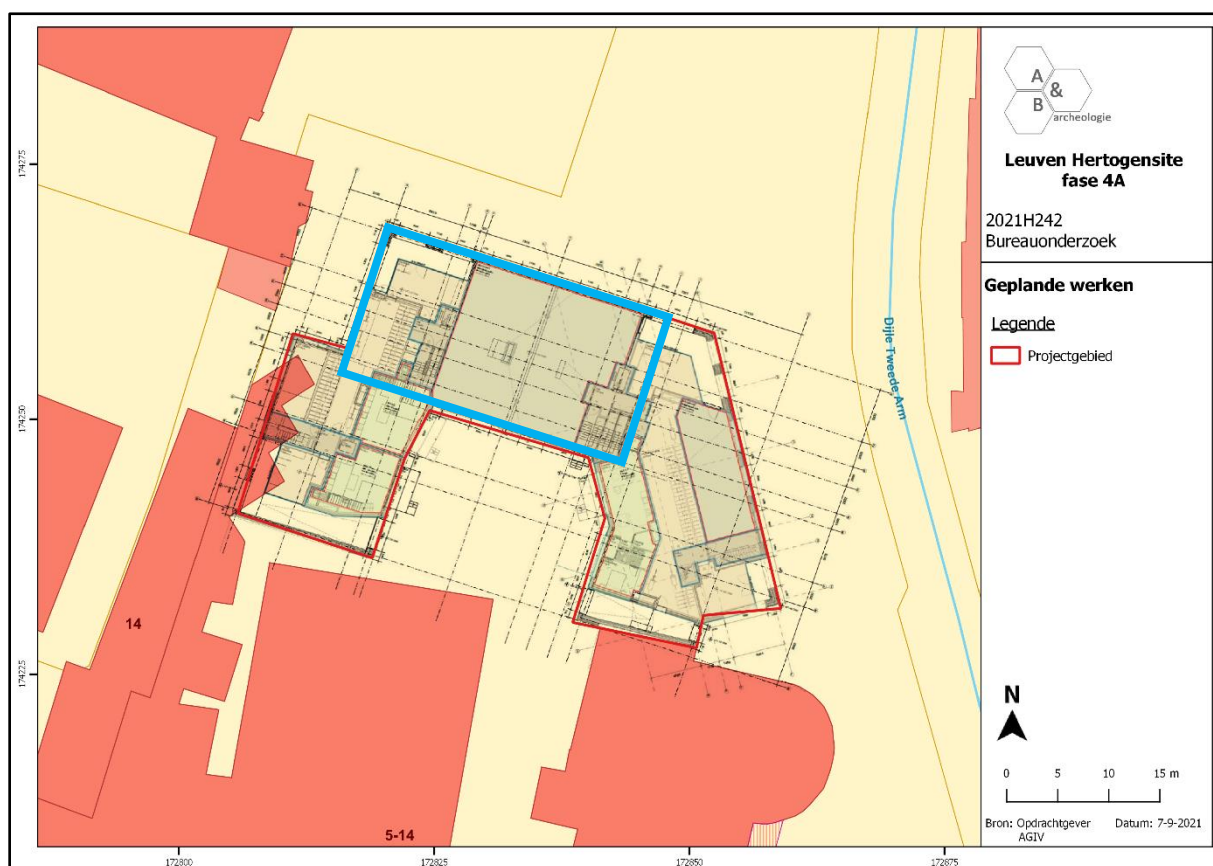
De nog bestaande bebouwing en verharding wordt gesloopt en opgebroken, waarna het terrein licht wordt opgehoogd. Binnen het plangebied wordt vervolgens een gebouw van meerdere verdiepingen opgetrokken, met centraal een hogere toren. Op het gelijkvloers worden handelszaken, wooneenheden en fietsenbergingen ingericht, op de verdiepingen komen diverse woonunits. In het noorden van het plangebied wordt één ondergrondse verdieping aangelegd, deze is ca. 430m² groot en beslaat minder dan de helft van het totale plangebied. Deze verdieping zal gebruikt worden als technische ruimte en bergruimte. De bovenzijde van de bodemplaat komt in de noordwestelijke hoek van de kelder op +17,24m TAW te liggen, in de rest van de kelder wordt dit +18,13m TAW. Hierbij moet nog ca. 40cm vloeropbouw gerekend worden, zodat de effectieve verstoringsdiepte zal variëren van ca. +16,84m TAW tot ca. +17,73m TAW. De onderzijde van de bodemplaat van het gelijkvloerse niveau komt op +20,92m TAW te liggen, dit is hoger dan het huidige maaiveld (+20,10m TAW tot +20,80m TAW). De effectieve bodemingrepen voor de nieuwbouwwerken in de zone buiten de kelder vinden dus allemaal plaats binnen het aan te brengen ophogingspakket. De doorsnedeplannen zijn te vinden in bijlage.

Figuur 2 Ontwerpplan van de gelijkvloerse verdieping (bron: initiatiefnemer), met binnen de rode kader de positie van de ondergrondse verdieping.

Figuur 3 Grondplan ondergronds niveau (bron: initiatiefnemer).

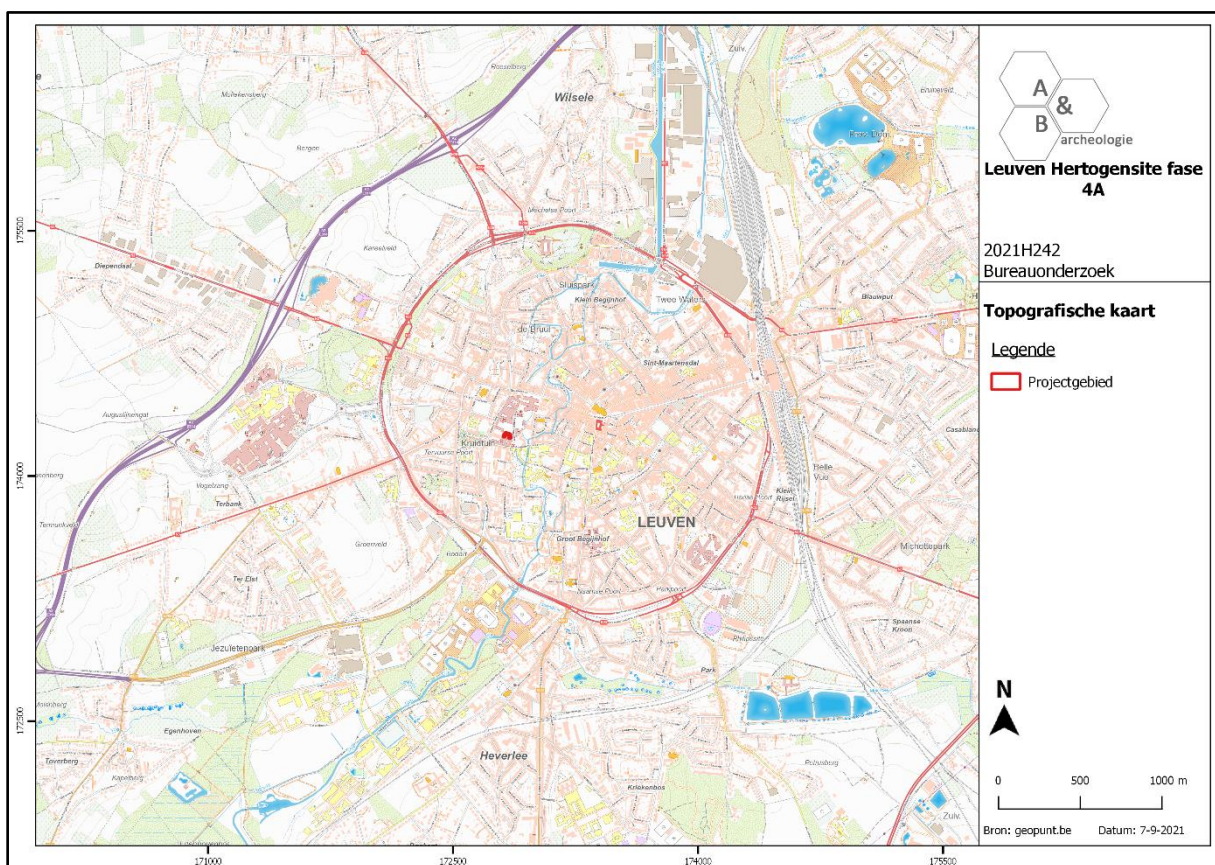

Figuur 4 Geplande werken (gelijkvloers) geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be en initiatiefnemer), met binnen de blauwe kader de positie van de ondergrondse verdieping.

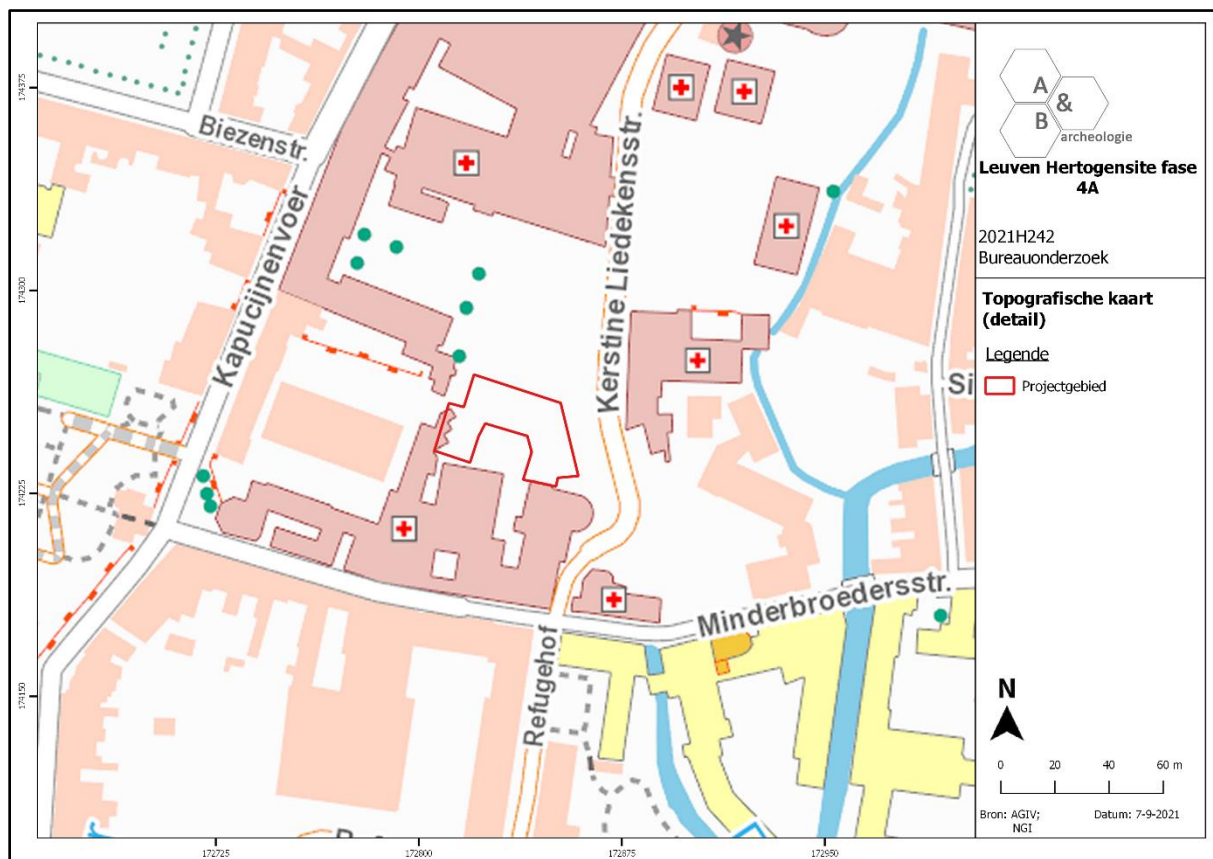
2.3. Landschappelijke ligging

2.3.1. Topografische situering

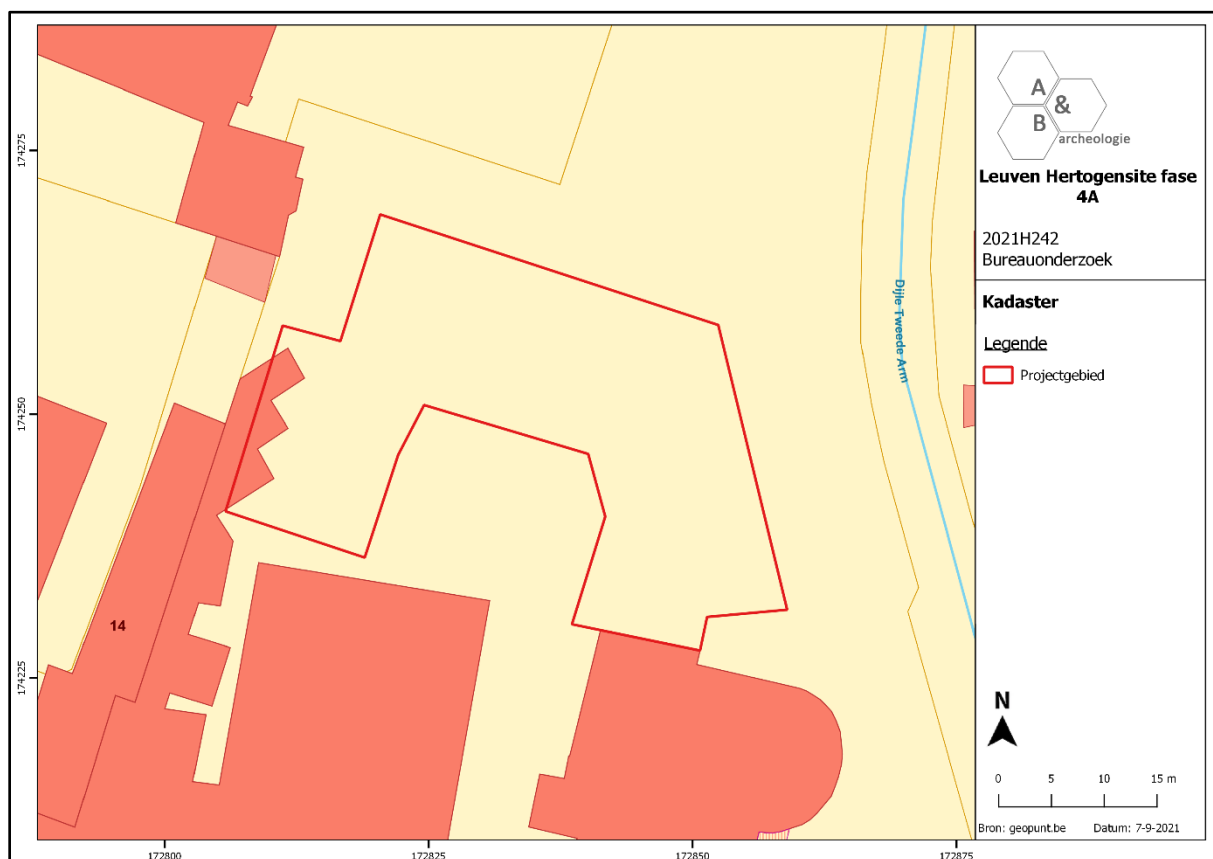
Leuven is de hoofdstad van de provincie Vlaams-Brabant en is centraal in de provincie gelegen. Het projectgebied maakt deel uit van de Hertogensite te Leuven, een grote site in de stadskern ingesloten tussen de Minderbroedersstraat in het zuiden, de Kapucijnenvoer in het westen, de Brusselsestraat in het noorden en de Dijle Derde Arm en enkele percelen langsheen de Brusselsestraat en de Onze-Lieve-Vrouwstraat in het oosten. De Hertogensite, gelegen ten westen van de Grote Markt, wordt van noord naar zuid doorsneden door de overwelfde Dijle Tweede Arm en was tot voor kort zo goed als volledig bebouwd en verhard. De Hertogensite was onder meer in gebruik als ziekenhuis met parking en bevat enkele universiteitsgebouwen. In het kader van een grootschalig stadsontwikkelingsproject voor herbestemming van de Hertogensite zijn momenteel meerdere gebouwen gesloopt/in sloping en worden nieuwe gebouwen opgetrokken en groenzones en openbare ruimtes aangelegd. Parallel aan en net ten oosten van de overwelfde Dijle is de oude stadsmuur nog gedeeltelijk aanwezig. Op de bodemgebruikskaart van 2001 staat het gebied gekarteerd als 'Kernstadbebouwing' en 'Andere bebouwing', wat overeenkomt met het huidige gebruik.

Figuur 5 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 6 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).

Figuur 7 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).

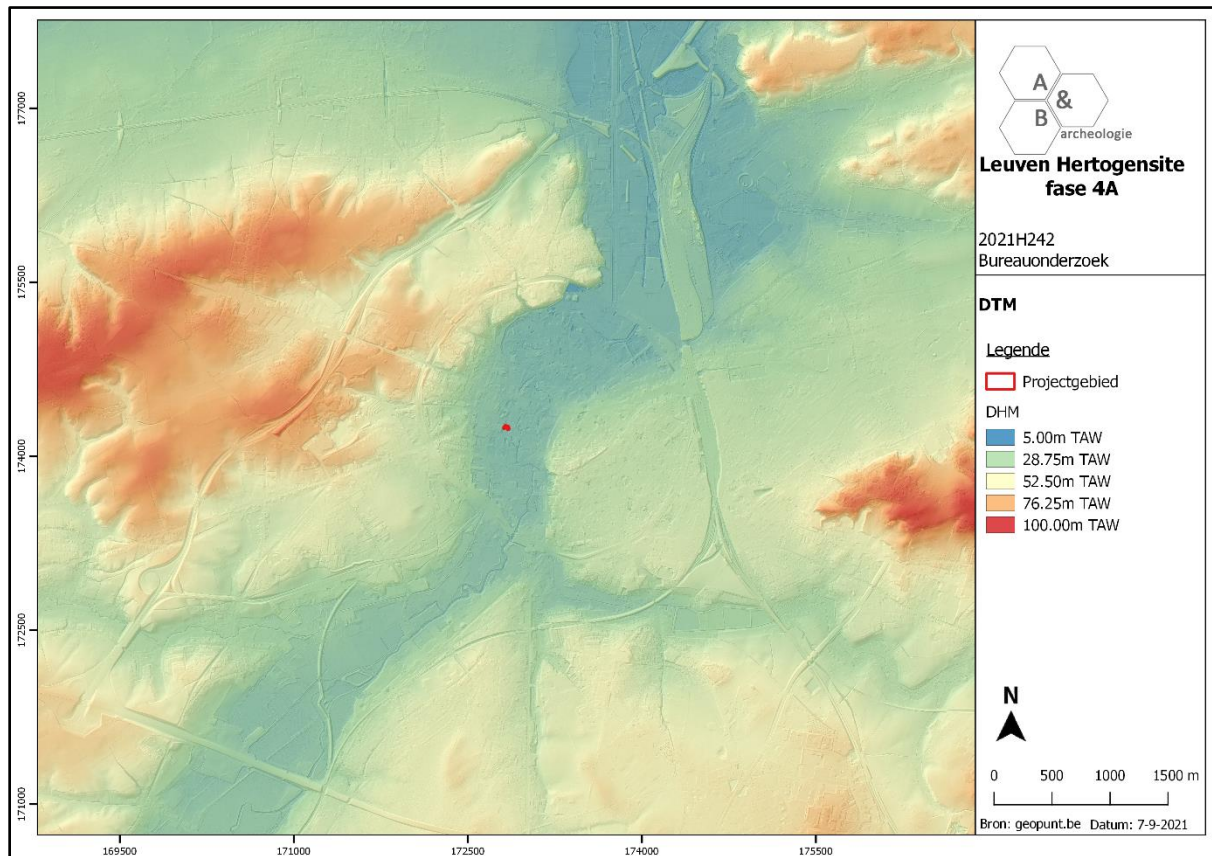
Figuur 8 Zicht op de bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be).

2.3.2. Landschappelijke situering

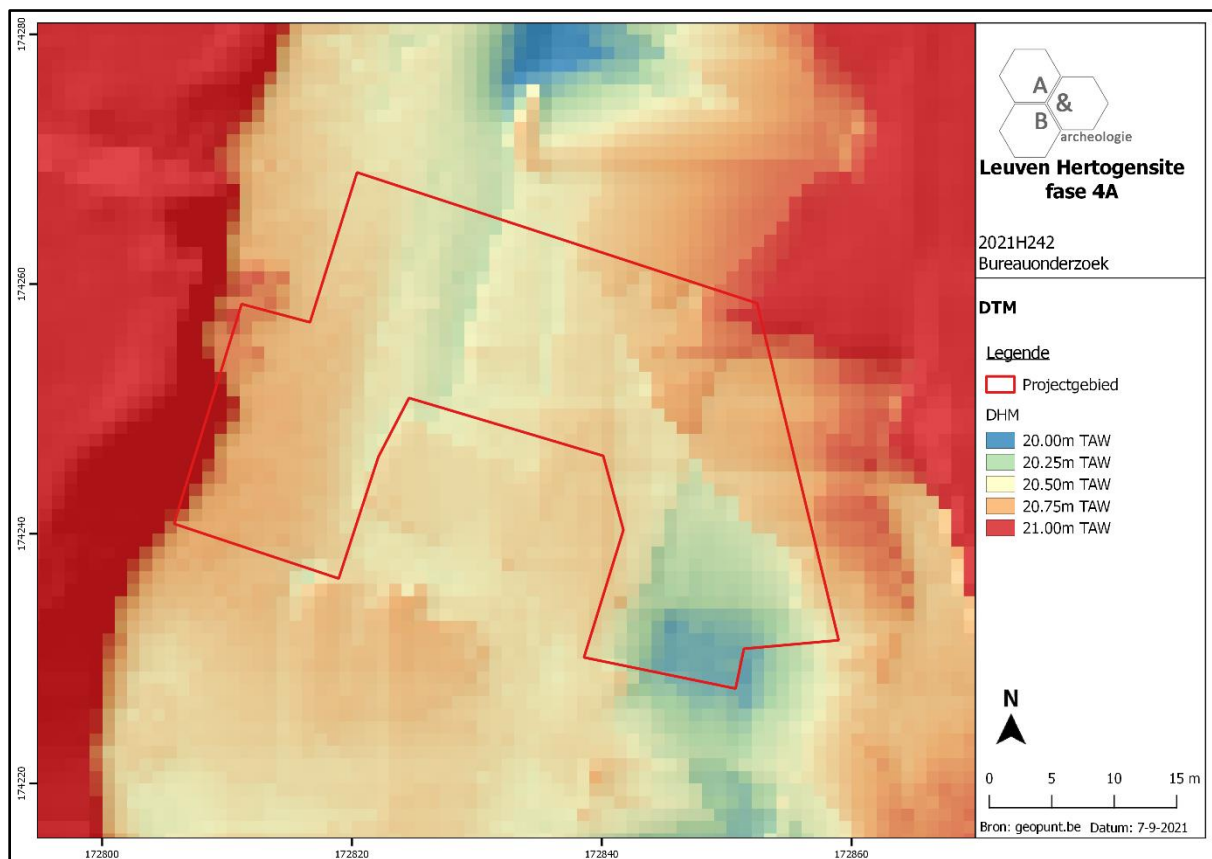
Leuven ligt op het raakvlak van drie geografische gebieden: in het noorden en westen de vlakte van Laag-België, meer oostelijk de ijzerzandsteenheuvels van het Hageland en ten zuiden het Brabants leemplateau van Midden-België, waarin de Dijle en haar zijrivieren diep zijn ingesneden. De Dijle stroomt bij het verlaten van dit plateau door de stad. De lage stads gedeelten van Leuven liggen in de alluviale vlakte van de Dijle. Het plangebied bevindt zich in deze alluviale vlakte.

Het huidige hoogteverloop op siteniveau vertegenwoordigt door het sterk bebouwde karakter van het terrein niet langer de oorspronkelijk situatie. Op het detail van het hoogtemodel is te zien dat het maaiveld varieert van ca. +20,10m TAW tot +20,80m TAW, met de laagste waarden in het zuidoosten.

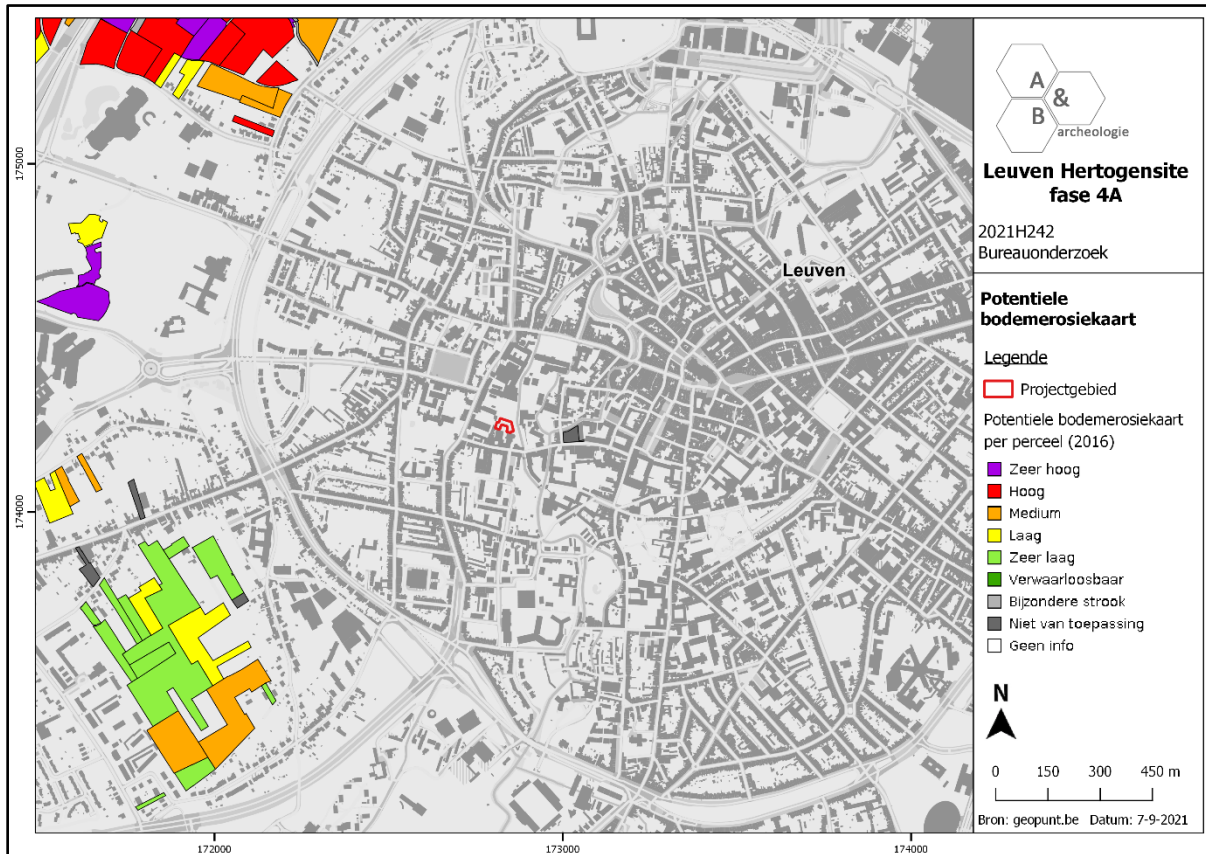
De potentiële bodemerosiekaart toont, gezien de ligging in stadscontext, geen informatie voor het projectgebied.

Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).

Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).

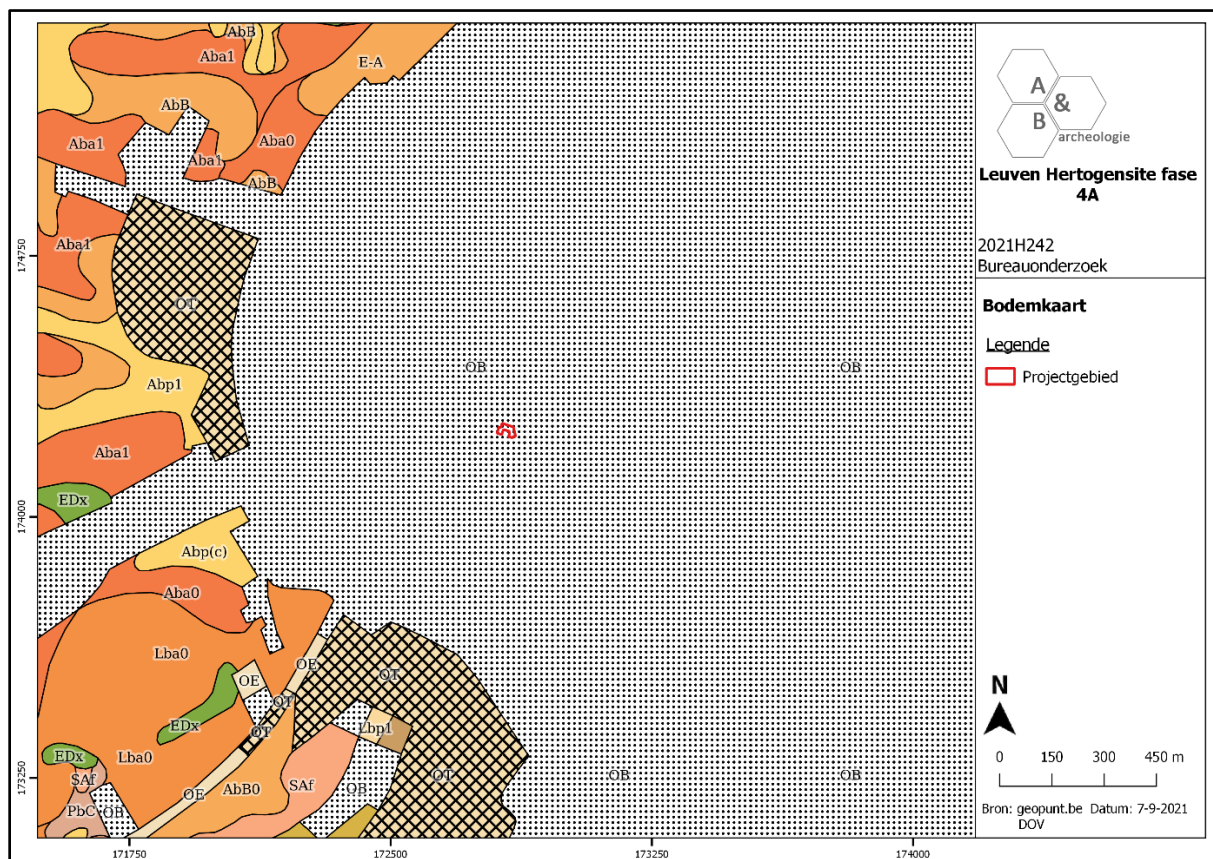
Figuur 11 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).

2.3.3. Bodemkundige situering

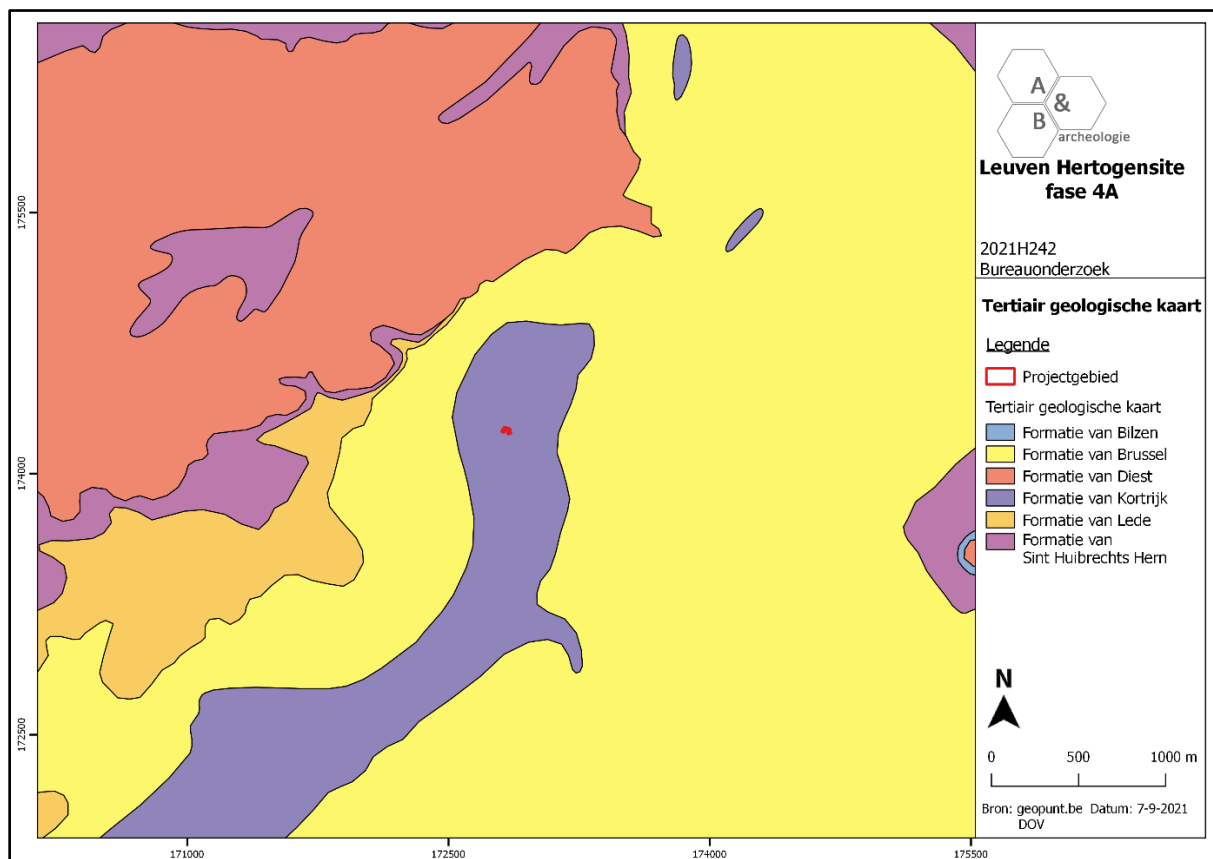
Leuven bevindt zich op de grens van de leem- en de zandleemstreek, maar nagenoeg het volledige centrum van Leuven staat gekarteerd als bebouwde zone op de bodemkaart. Ook het plangebied valt binnen de bebouwde zone.

2.3.4. Geologische situering

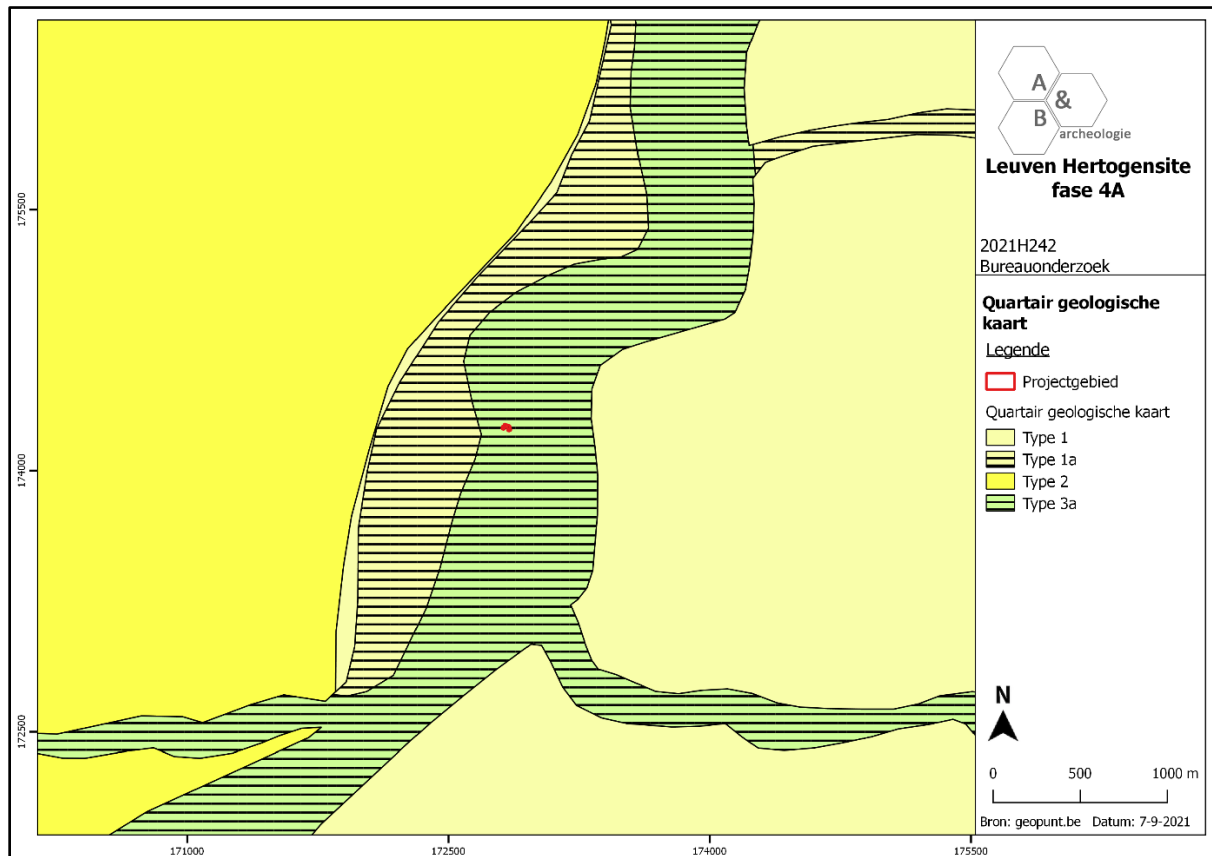
De tertiaire opbouw ter hoogte van het plangebied bestaat uit de Formatie van Kortrijk, deze bestaat uit grijze klei. De Quartaire geologische kaart geeft aan dat de Quartaire ondergrond ter hoogte van het plangebied bestaat uit type 3a: Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3). De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

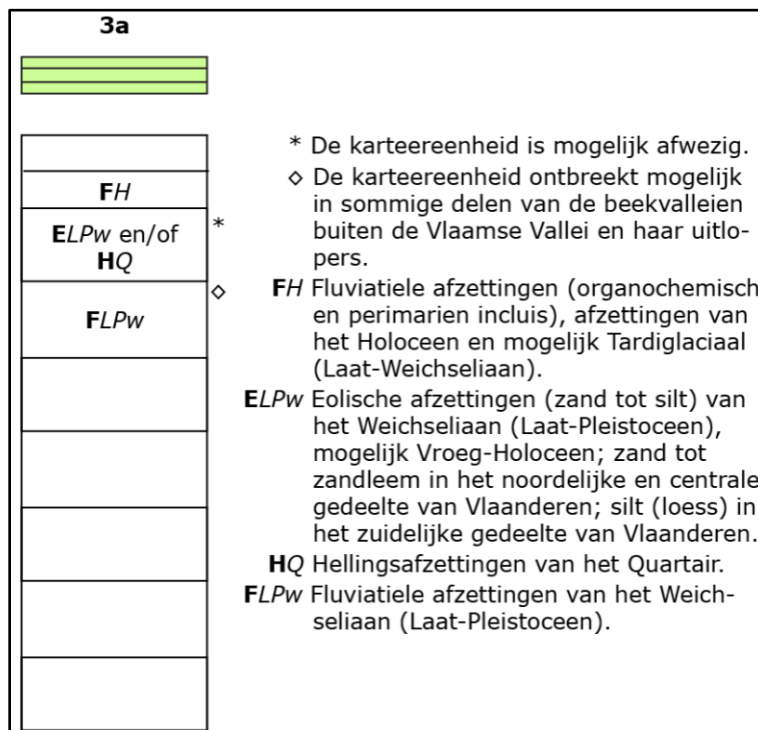
Figuur 12 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).

Figuur 13 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 14 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

Figuur 15 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).

2.4. Historische situering¹⁴

2.4.1. Algemeen

Over de vroegste geschiedenis van Leuven is niet veel geweten. Er zijn archeologische bronnen die wijzen op Romeinse aanwezigheid, onder meer in het oosten van de Hertogensite, maar verdere kennis over deze periode is eerder beperkt. De plaatsnaam *Loven* verschijnt voor het eerst in de geschreven bronnen aan het einde van de 9de eeuw. De *Annales Fuldenses* maken dan melding van de Slag bij Leuven (891) waarin Arnulf van Karintië een belangrijke overwinning boekt op de Noormannen.

Vanaf de 10de eeuw worden de geschreven bronnen talrijker. In die periode wordt een eerste versterking aangelegd op een eiland in de Dijle, vermoedelijk op de plaats waar zich nu het Groot-Begijnhof bevindt. Later werd een tweede burcht meer stroomafwaarts neergezet. Deze grafelijke burcht zou zich vanaf 1015 op het zogenaamde Hertogeneiland bevonden hebben. Later, in de 13de eeuw, werd deze burcht nogmaals verplaatst naar de Keizersberg. De aanwezigheid van de graven van Leuven, later hertogen van Brabant, wijst op een zeker belang van de stad binnen de regio.

Leuven dankt haar economische groei aan de ligging langs de bevaarbare Dijle en op de handelsweg Brugge-Keulen. Deze ligging lag aan de oorsprong van de vroegste stadsontwikkeling van Leuven, in de loop van de 12de eeuw. In de tweede helft van de 12de eeuw/begin 13de eeuw kreeg de stad haar eerste stenen omwalling die bestond uit 11 poorten en 31 torens, die ook de grafelijke burcht omsloot. De ontwikkeling van de typische stadsfaciliteiten zoals stadhuis, markten en hallen moeten in deze periode gesitueerd worden, evenals de vestiging van heel wat religieuze ordes. In de 14de eeuw was onder meer de eigen lakennijverheid verantwoordelijk voor verdere economische ontwikkeling. De tweede stenen omwalling werd in die periode aangelegd. Deze komt ongeveer overeen met de huidige stadsring.

In 1425 werd de universiteit - *Studium Generale Lovaniense* - gesticht door Jan van Bourgondië. Deze trok geleerden aan van over heel Europa, en Leuven werd hiermee een echte universiteitsstad. Ook al verloor de universiteit een aantal malen aan belang, ze zou in de eeuwen na de stichting toch uitgroeien tot een van de belangrijkste van de Lage Landen en zou een belangrijke rol blijven spelen in de ontwikkeling van de stad.

Met de aanleg van de Leuvense Vaart in 1750, waarin vooral de brouwers een belangrijke rol speelden, werd Leuven als economisch-industrieel centrum op de kaart gezet. Vooral de bierindustrie won vanaf toen aan belang.

¹⁴ Tekst grotendeels gebaseerd op en afbeeldingen overgenomen uit: LINTEN & HEYVAERT, 2015, tenzij anders vermeld. Voor bibliografische gegevens wordt verwezen naar die publicatie, voor opmaak van deze archeologienota is enkel die (synthetiserende) studie uit 2015 doorgenomen.

Beide wereldoorlogen drukten een zware stempel op de stad. Vooral de zone tussen de Grote Markt en het station werd zwaar toegetakeld. In beide oorlogen ging een groot deel van de universiteitsbibliotheek (en duizenden archiefstukken) in vlammen op. Ook heel wat gebouwen gingen tegen de vlakte en dienden na de oorlogen (eerst in het interbellum en later in de jaren 1950) heropgebouwd te worden.

2.4.2. Hertogensite

De benaming 'Hertogensite' is enigszins misleidend. Het hertogelijk eiland lag immers aan de overzijde van de Dijle en de hertogelijke gebouwen bevonden zich dus niet op de Hertogensite, en zeker niet op het plangebied. De historische bebouwing situeert zich langs de straten. Vooral aan de Brusselsestraat gaat deze zeker terug tot de late middeleeuwen. Historische bronnen over de bebouwing binnen de Hertogensite zijn schaars, met uitzondering van het gasthuis dat vanaf 1220 op haar huidige locatie werd ingeplant.

In het binnengebied tussen de bebouwing langs de wegen en de 12de-eeuwse stadsmuur bevonden zich tuinen en grotere en kleinere percelen waarop landbouwactiviteiten plaatsgrepen. Dit is te zien op verschillende historische kaarten van de zone. Dat binnengebied was in oorsprong mogelijk gemeenschappelijke grond, maar kwam geleidelijk aan in privéhanden. Zo was bijna de hele tuinzone op de linker Dijleoevers (Tweede Arm) eigendom van de Engelse nonnen. Dit eigendom strekte zich uit tot tegen de stadsmuur en hield dus ook het braakland in tussen de rechteroever van de rivier en de muur. Ook de kruidtuin op de hoek van de Kapucijnenvoer met de Minderbroedersstraat en de tuin van de Minderbroeders *intra muros* aanpalend aan de Minderbroedersstraat waren eeuwenlang onbebouwde gebieden. Vanaf 1850 werden de tuinzones geleidelijk teruggedrongen.

Tot het einde van de 19de eeuw bestond de bebouwing op de Hertogensite vooral uit gebouwen op kleine percelen die veelal een verloop kennen van verbouwingen, bijbouwen, afbraak, opsplitsing in verschillende entiteiten en af en toe samenvoegingen. Vanaf 1900 neemt hun aantal sterk af ten gevolge van de politiek van zowel de universiteit als het OCMW om grote zones te verwerven en samen te voegen.

Figuur 16 Hertogensite op het plan van Van Deventer, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied (1550).

Figuur 17 Plan van Blaeu (1649) van de Hertogensite, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied.

2.4.3. Belangrijkste historische elementen relevant voor het plangebied¹⁵

- Eerste stenen stadsomwalling en Biestpoort

Voordat de eerste volledig stenen omwalling werd opgericht was de stad mogelijk reeds omringd door omwallingen in hout, aarde of steen of misschien enkel door een gracht. Al vanaf de zestiende eeuw wordt aangenomen dat de eerste volledige stenen stadsomwalling werd opgetrokken tussen 1156 en 1165, maar recent onderzoek contesteert deze vroege datering. Militair bouwkundige kenmerken (flankeertorens, schietsleuven, borstwering op spaarbogen) wijzen eerder op een bouw in het begin van de 13de eeuw naar het voorbeeld van het zogenaamde *système philippien*. Initiatiefnemer voor de bouw van de stadsmuur was dan wellicht hertog Hendrik I (1190-1235). Mogelijk moet de aanleg van de aarden omwalling gedateerd worden in het midden van de 12de eeuw. Archeologisch bewijs hiervoor schiet vooralsnog tekort.

Van de 2740m lange muur ligt er zo'n 340m op de Hertogensite, een deel ervan is bewaard iets ten oosten van het plangebied. De opbouw van de muur is vrij goed gekend. Om de 5,5m waren er funderingspijlers voorzien die met bogen van 2m hoog met elkaar verbonden waren. Aan de veldzijde werden de openingen opgevuld met stenen. Daartegen werd een aarden talud gelegd. De bogen waren 0,70m breed en aan de stadszijde voorzien van arcades van 1m breed. Daardoor had de muur een totale dikte van 1,70m. Om de 90 meter was een toren voorzien, waarvan er zich 4 op de Hertogensite bevinden. Deze waren afgerond aan de veldzijde en ongeveer 6 bij 6m groot. De Minderbroedertoren is de best bewaarde, zij het sterk verbouwde toren op de Hertogensite. Hij is in het zuiden en het noorden nog geflankeerd door respectievelijk twee bogen en één boog.

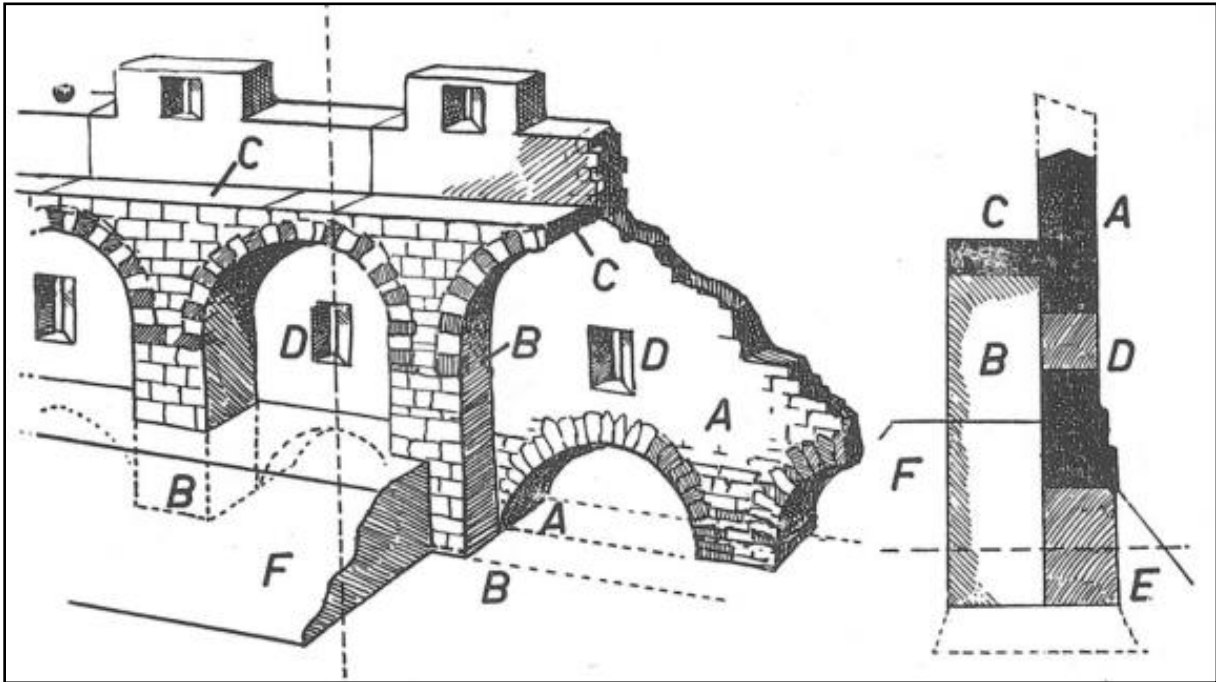
De eerste omwalling verloor al in 1360 haar militaire functie door de bouw van een tweede, grotere omwalling, waardoor ook het plangebied intra muros kwam te liggen. Het duurde nog bijna 600 jaar vooraleer ze op de Hertogensite quasi volledig verdween. Schetsen die vanaf de 17de eeuw voorhanden zijn, tonen meestal hoe de muur zich in ruïneuze toestand bevond. Ook de stadswal aan de veldzijde was doorheen de jaren duidelijk grotendeels weggeërodeerd, waardoor de spaarbogen kwamen bloot te liggen.

Ter hoogte van de Brusselsestraat bevond zich deels binnen de Hertogensite de Biestpoort, die aansloot op een brug over de Dijle. De poort had 2 halfronde torens met een oppervlakte van 11 x 8m waarvan de zuidelijke zich op de Hertogensite bevond. In 1819 werd de poort afgebroken. Tegen de Biestpoort was er in 1675 sprake van een klein huisje dat eigendom was van de stad. Ook gedeeltelijk binnen de Hertogensite, aan de kant van de Minderbroedersstraat, bevond zich een van de elf toegangspoorten die deel uitmaakten van de eerste stenen omwalling.

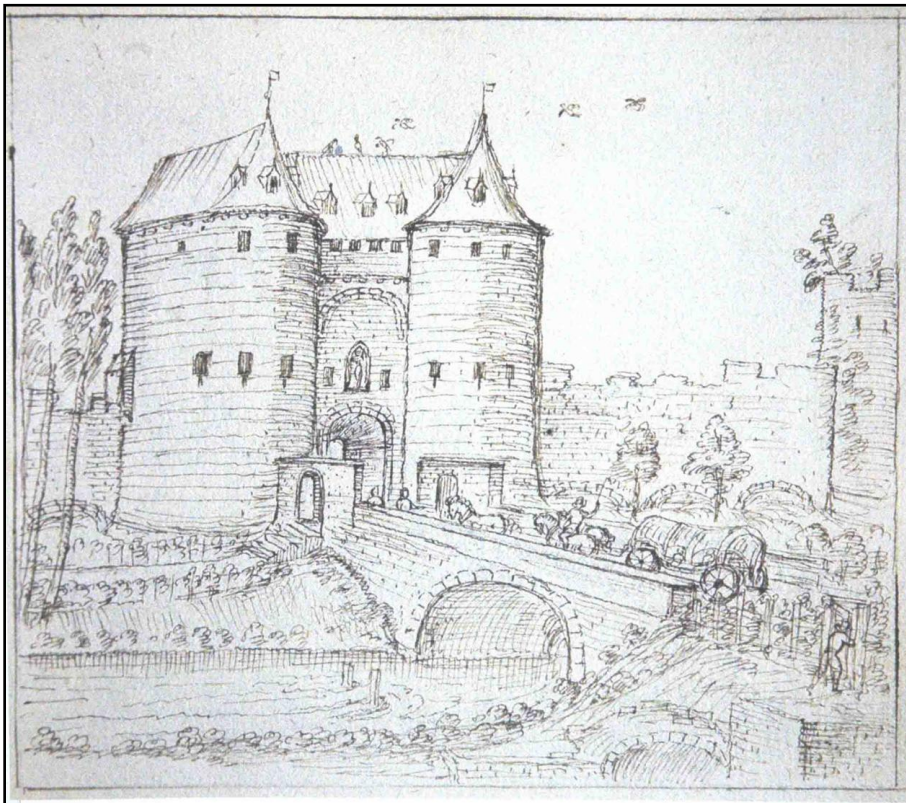
De stadswal, die op enkele meter ten oosten van de (nu overkapte) Dijle Tweede Arm liep, werd op de Hertogensite voornamelijk gesloopt in 1851 bij de bouw van het nieuwe gasthuis. De fundering

¹⁵ Hieronder worden de voornaamste elementen eerst beschreven. Na de beschrijving volgt een chronologisch overzicht van diverse cartografische bronnen, waarop de besproken elementen kunnen teruggevonden worden.

van de omwalling bestaat uit poeren die zich op een afstand van ca. 5,5m van elkaar bevinden, overbrugd door spaarbogen. Bij archeologisch onderzoek naar de muur zal dus niet moeten worden gezocht naar een doorlopende muur, maar naar bovengenoemde vierkanten massieven.

Figuur 18 Opbouw van de eerste stadsomwalling (A: Buitenmuur en funderingsboog /segmentboog, B: Poer/(funderings)pijler, C: Weergang, D: Schietsleuf, E: Aarden wal (veldzijde), F: Aarden wal (stadszijde).

Figuur 19 Zicht op de Biestpoort vanaf de veldzijde.

- Dijle Tweede Arm

De Dijle Tweede Arm heeft een opvallend rechtlijnig traject. Dit zou erop kunnen wijzen dat dit deel van de waterloop geen natuurlijke oorsprong heeft en tijdens de aanleg van omwalling of vroeger werd gegraven. Bij de inkokering van de Dijle werd de originele bedding verlaagd. De kaaimuur die in 1959 de rivier begrensd werd in het oosten uitgebroken omdat de nieuwe betonnen bedding aan die zijde zo'n tweetal meter breder werd. Mogelijk heeft dit voor een verstoring gezorgd van het bodemarchief aan de rechteroever. Hoe de kaaimuur er voor 1959 precies uitzag is niet gekend. Bij de overwelving werd ook de oever genivelleerd. Plaatselijk zou tot een meter opgehoogd zijn om het huidige, vlakke maaiveld te bekomen.

Figuur 20 Dijle, Dijleoever en stadsmuur, zicht vanaf de Minderbroedersstraat.

- Kloosterdomein Engelse nonnen

Ter hoogte van de Biezenstraat bevond zich vanaf 1470 langs de Kapucijnenvoer een belangrijke kloostersite. Op de site zou al sinds 1470 een pand hebben gestaan dat vanaf 1572 bekend stond als de refuge van de Abdij van Vlierbeek. Vanaf 1610 vestigden zich hier de zogenaamde Engelse

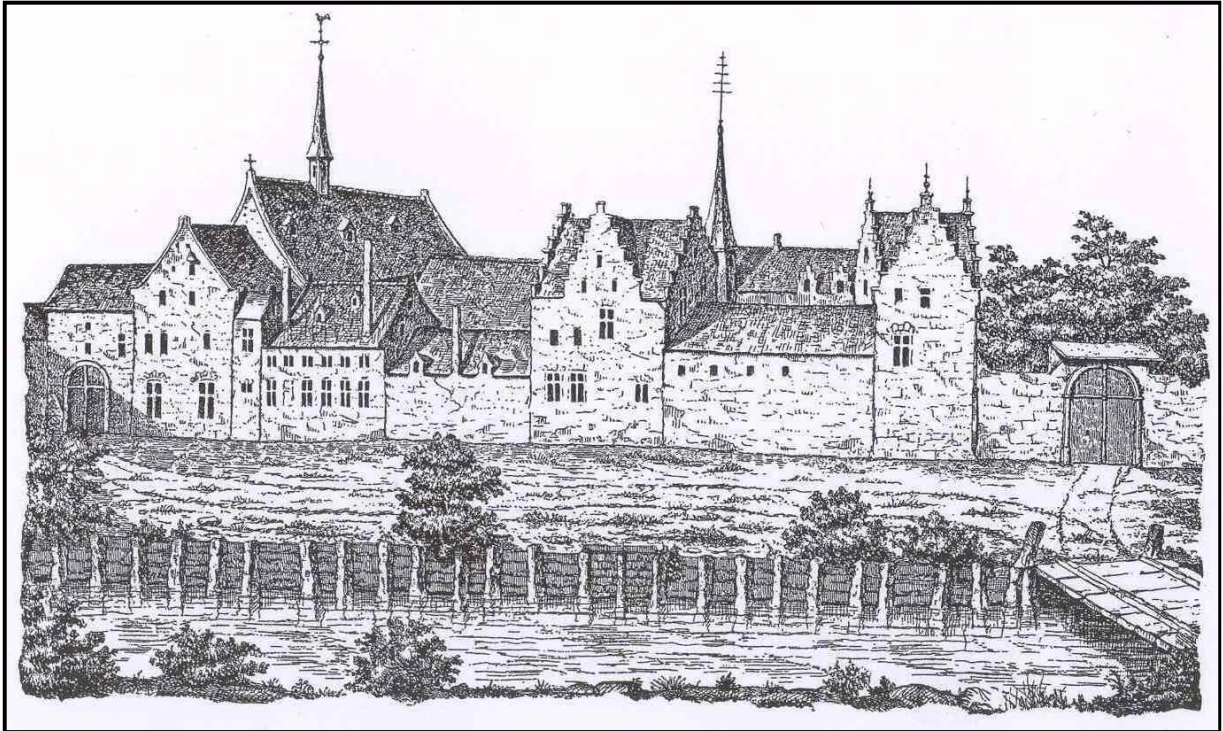
nonnen. Binnen de gebouwencluster hadden ze onder andere hun eigen kerk. Een afbeelding gezien vanaf de Kapucijnenvoer toont een steenbouw van aansluitende gebouwen langs de Voerkant. Het markante verschil in de nokhoogtes getuigt van een bouwgeschiedenis in verschillende fasen. De kerk was duidelijk in het noorden van de site te situeren en stond weg van de straatkant waar zich de belangrijkste verstoring bevindt. Bij het klooster hoorde een grote tuin die zich uitstreckte tot tegen de stadsmuur.

In de bouwhistorische studies opgemaakt in opdracht van architectenbureau De Gregorio & partners worden enkel percelen 41, 42 en 43 van de kadasterkaart van 1830 aangeduid als de verbouwde kloosterrestanten. Het primitief kadaster van 1813 toont echter een gebouwenbestand van bijna dubbel zo groot als één enkel perceel. Mogelijk dient dus ook het perceel dat in 1830 als nr. 40 werd aangeduid bij het klooster te worden gerekend. Het complex zou dan een totale lengte hebben gehad van ongeveer 70m, wat bij vergelijking met de gekende iconografie zeker niet onmogelijk lijkt. Het Leuvens Historisch Genootschap neemt ook perceel nummer 39 nog op binnen hun onderzoeksentiteit 'blok van de Engelse nonnen'.

Onder druk van de Franse revolutie keerden de zusters in 1794 terug naar Engeland. In 1798 werd het voormalige klooster verkocht aan de eigenaar van brouwerij het Keyzershof. De kerk werd afgebroken in 1811.

- Kruidtuin en Anatomisch Theater

Op de hoek van de Kapucijnenvoer en de Minderbroedersstraat bevindt zich het terrein van de voormalige kruidtuin. In 1738 werd perceelsnummer 49 aangekocht om hier een botanische tuin op te richten waar de universiteitstudenten onderwezen werden in de plantkunde. Bij de aankoop zou er zich op het terrein een huis hebben bevonden. De locatie hiervan is echter onbekend. In 1819 verhuisde de tuin naar de overkant van de straat. Vlak naast de voormalige tuin bevindt zich pal op de hoek van de Minderbroedersstraat met de Kapucijnenvoer het amfitheater voor de Anatomie dat in 1744 werd opgetrokken. Het gebouw werd tot 1877 voor anatomisch onderzoek gebruikt.

Figuur 21 Zicht op het klooster vanaf de Kapucijnenvoer.

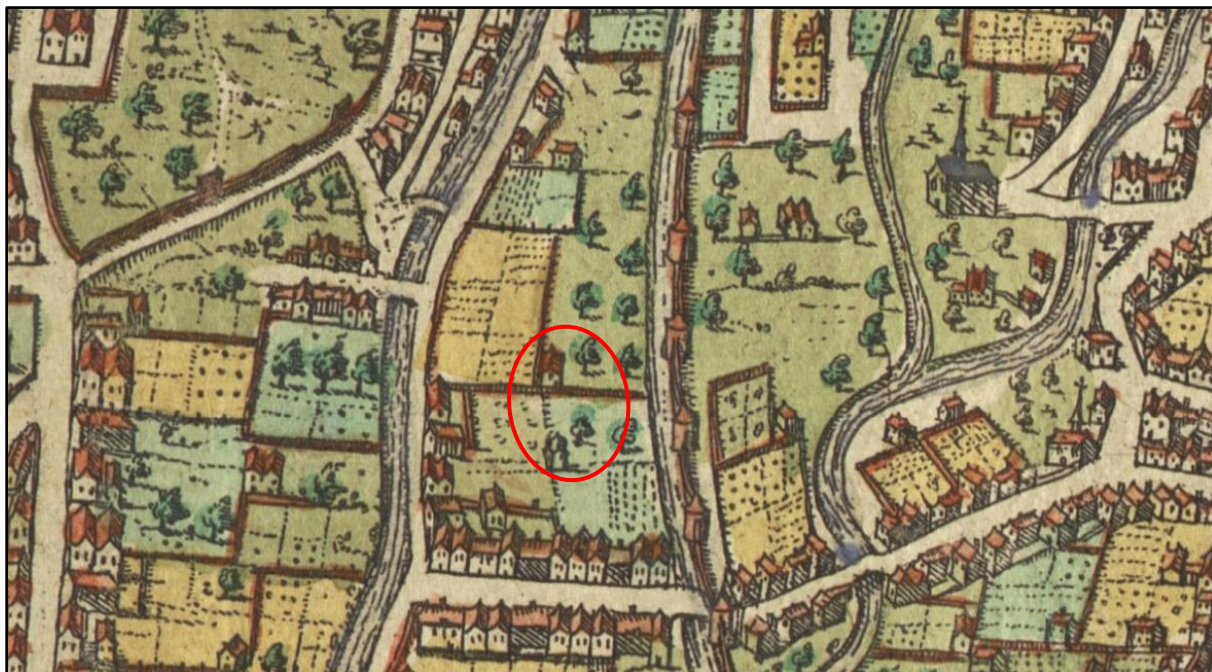
Figuur 22 Het klooster op de kadasterkaart van 1813.

- Minderbroedersstraat¹⁶

Al vanaf het midden van de 12de eeuw vormde de Minderbroedersstraat een belangrijke verbindingsweg tussen het centrum van de stad en de buitenwijken. Een van de elf stadspoorten die deel uitmaakten van de eerste ringmuur (1156-1165) bevond zich in deze straat. Hoewel het eerste grafelijk kasteel in de onmiddellijke nabijheid was gelegen, breidde de eigenlijke stadskern zich in meer oostelijke richting uit, namelijk rond de in 1015 opgerichte Sint-Pieterskerk. In de groene uitgestrektheid van het terrein dat de straat omgaf, kwam pas verandering door de oprichting van kloosters in deze buurt. Die ontwikkeling werd ingezet met de bouw van het minderbroederklooster in 1231, en evolueerde stilaan naar een hoogtepunt door de stichting van het kapucijnenconvent in de 16de en de oprichting van het ursulinenklooster in de 17de eeuw. Ondanks de opheffing en afbraak van deze monumentale constructies aan het eind van de 18de eeuw bleef de religieuze architectuur in de loop van de tijd, onder meer door de oprichting van nieuwe kloosters in de 19de eeuw, een belangrijk onderdeel van het straatbeeld vormen. Vanaf het begin van de 18de eeuw maakte ook de Leuvense universiteit een begin met de uitbreiding van haar infrastructuur. Door de nabijheid van de stadskern en de nog talrijke onbebouwde terreinen was de Minderbroedersstraat hiervoor bij uitstek geschikt. Vooral in de 19de eeuw kenden de universitaire bouwactiviteiten er een hoge vlucht, waardoor de architecturale impact van deze onderwijsinstelling in de straat nog werd versterkt. Onmiskenbaar is verder de aanwezigheid van de Boerenbond. Reeds in 1886 werd het terrein waar voordien het klooster van de minderbroeders had gestaan, gedeeltelijk ingenomen door de Gilde van Ambachten en Neringen, een instelling waaruit later de Belgische Boerenbond is voortgekomen. Daarnaast bevinden zich in de straat ook verscheidene privé-woningen, waarvan de oudste opklimmen tot de 17de eeuw. Bovendien is nog het atelier bewaard dat in 1877 in opdracht van de beeldhouwer Frans Vermeylen werd opgericht. Hiermee groeide de Minderbroedersstraat reeds vanaf de 13de eeuw uit tot een historisch belangrijke buurt, een evolutie die nu nog duidelijk afleesbaar is uit de bewaard gebleven gebouwen.

Hieronder worden nog enkele algemene overzichtskaarten en luchtfoto's weergegeven, waarop de evolutie van het plangebied in de nieuwe en nieuwste tijd te volgen is. Op de meeste historische kaarten, sinds van Deventer uit 1550 (zie figuur 16) tot de topografische kaart van 1891, is het plangebied te situeren op onbebouwde gronden, vermoedelijk in gebruik als tuin, gelegen ten noorden van de bebouwing langs de Minderbroedersstraat. Enkele kaarten beelden echter wel een gebouw af min of meer ter hoogte van het plangebied (bvb. andere kaart van Van Deventer, uitgegeven in 1583 maar eerder opgemaakt; een gelijkaardige kaart uit 1581; het Primitief kadaster van 1813). De kaart van Pauli uit 1635 van het beleg van Leuven toont een gracht die vanaf de hoek Minderbroedersstraat-Kapucijnenvoer in noordoostelijke richting naar de Dijle Tweede Arm loopt, en die mogelijk het plangebied doorsnijdt. In de loop van de 20ste eeuw geraakt het plangebied en bij de uitbreiding de gehele Hertogensite bebouwd en werd het voormalige open karakter weggevaagd; vermoedelijk ging dit gepaard met een grootschalige ophoging van het terrein. Op de luchtfoto's vanaf 1971 is te zien dat het oostelijke en centrale deel van het plangebied wordt ingenomen door een gebouw (afgebroken in 2019), dat ook nog doorloopt naar het noorden en het oosten. Het westelijke deel van het terrein is verhard en deels bebouwd met garageboxen.

¹⁶ <https://inventaris.onroerendergoed.be/themas/8245>

Figuur 23 Kaart van Jacob van Deventer, uitgegeven in 1583 (de kaart werd enkele jaren eerder opgemaakt) door Sinniger, Braun en Hogenberg, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: <https://uurl.kbr.be/1035795>).

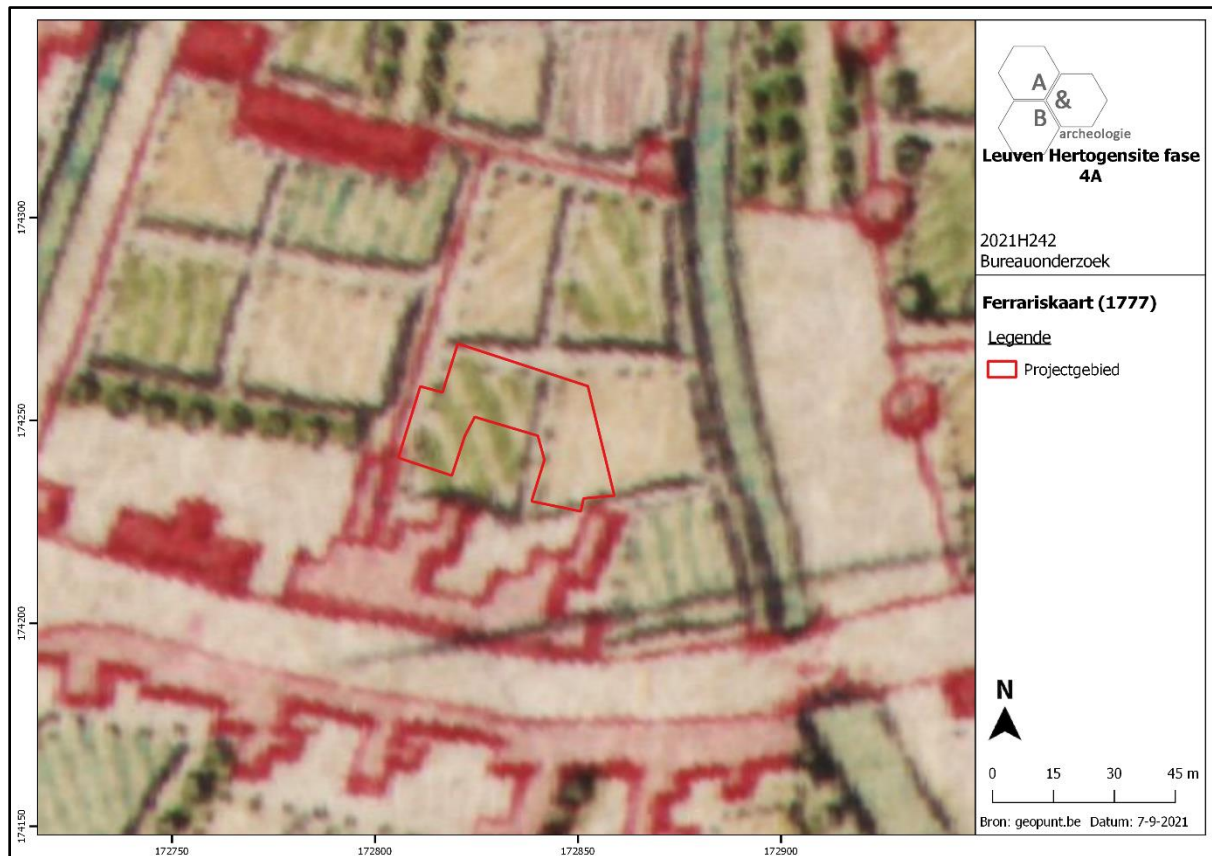
Figuur 24 Kaart van uitgegeven in 1581 Braun en Hogenberg, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: <https://uurl.kbr.be/1593161>).

Figuur 25 Kaart van Pauli uit 1635, het noorden ligt rechts, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: <https://uurl.kbr.be/1464407>).

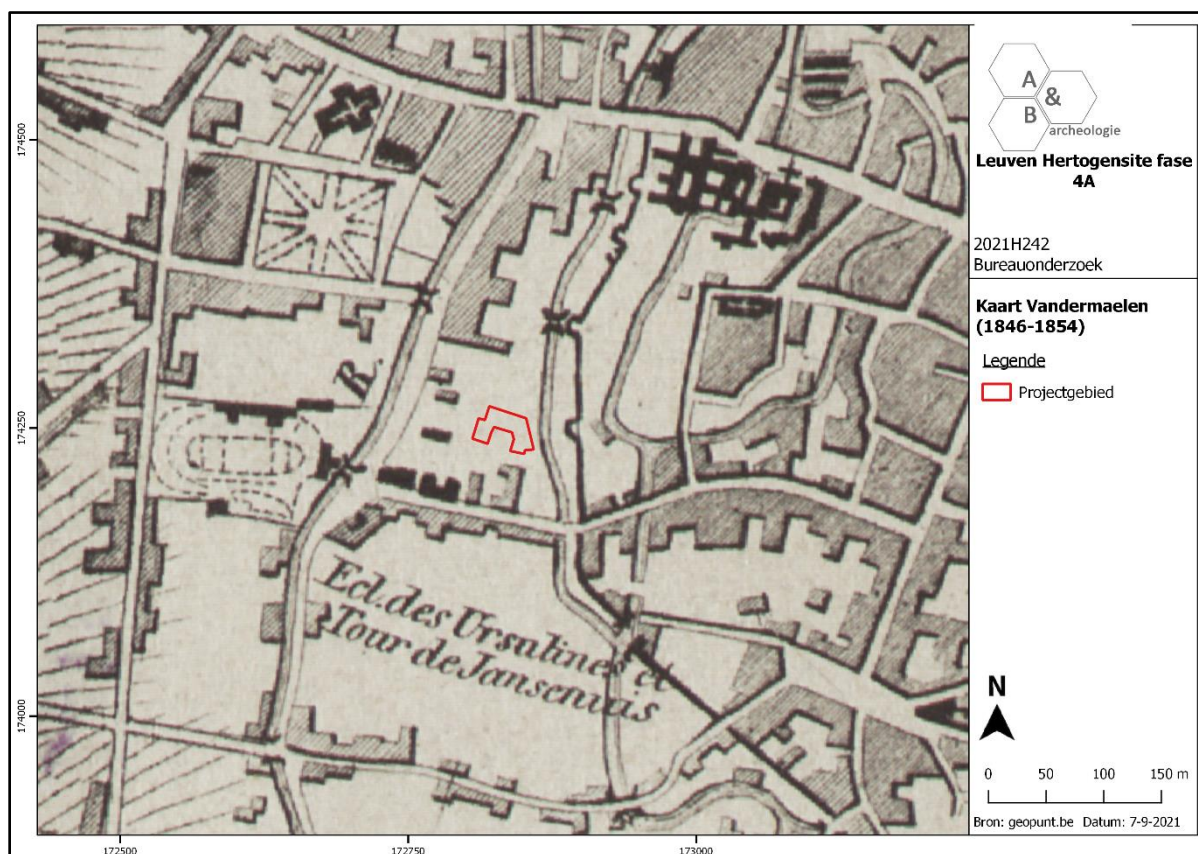
Figuur 26 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).

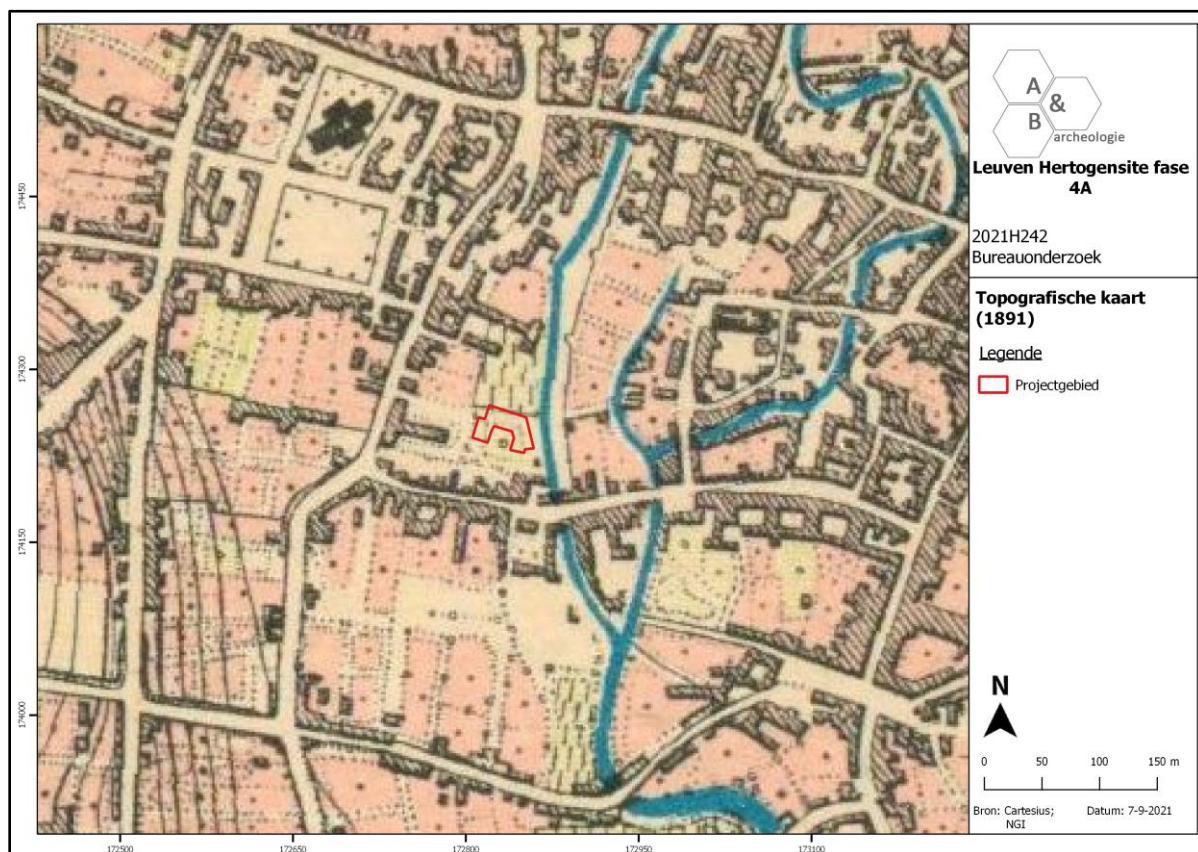
Figuur 27 Uitsnede uit de Ferrariskaart, detail (bron: geopunt.be).

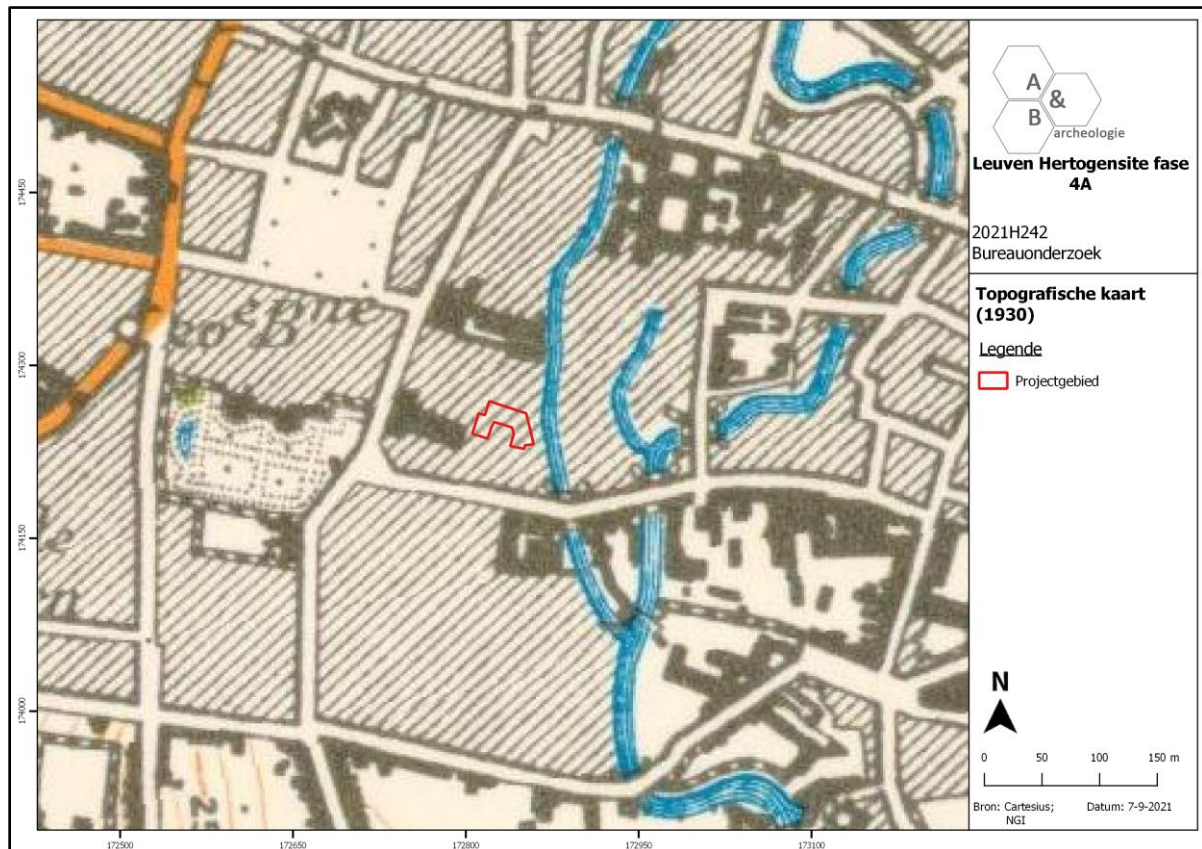
Figuur 28 Primitief kadaster van 1813, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied.

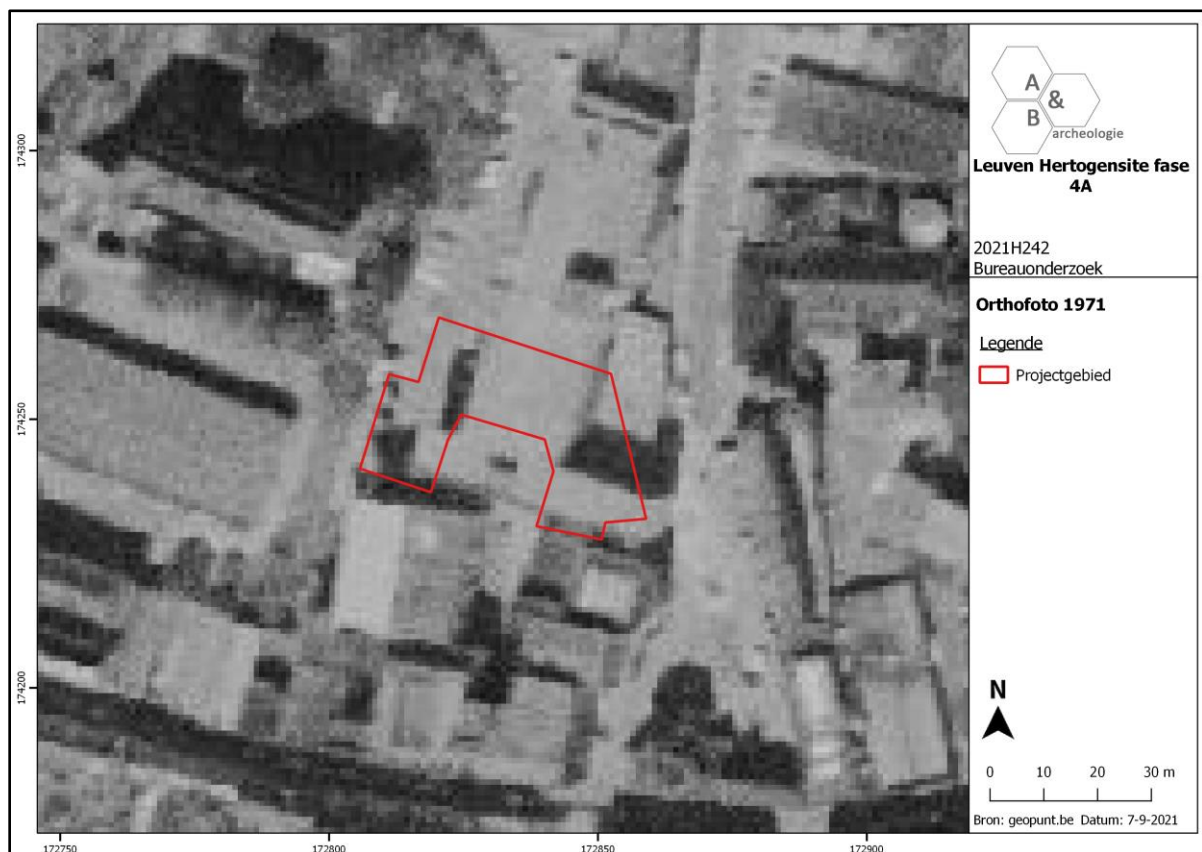
Figuur 29 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).

Figuur 30 Uitsnede uit de topografische kaart van 1891 (bron: cartesius.be en NGI).

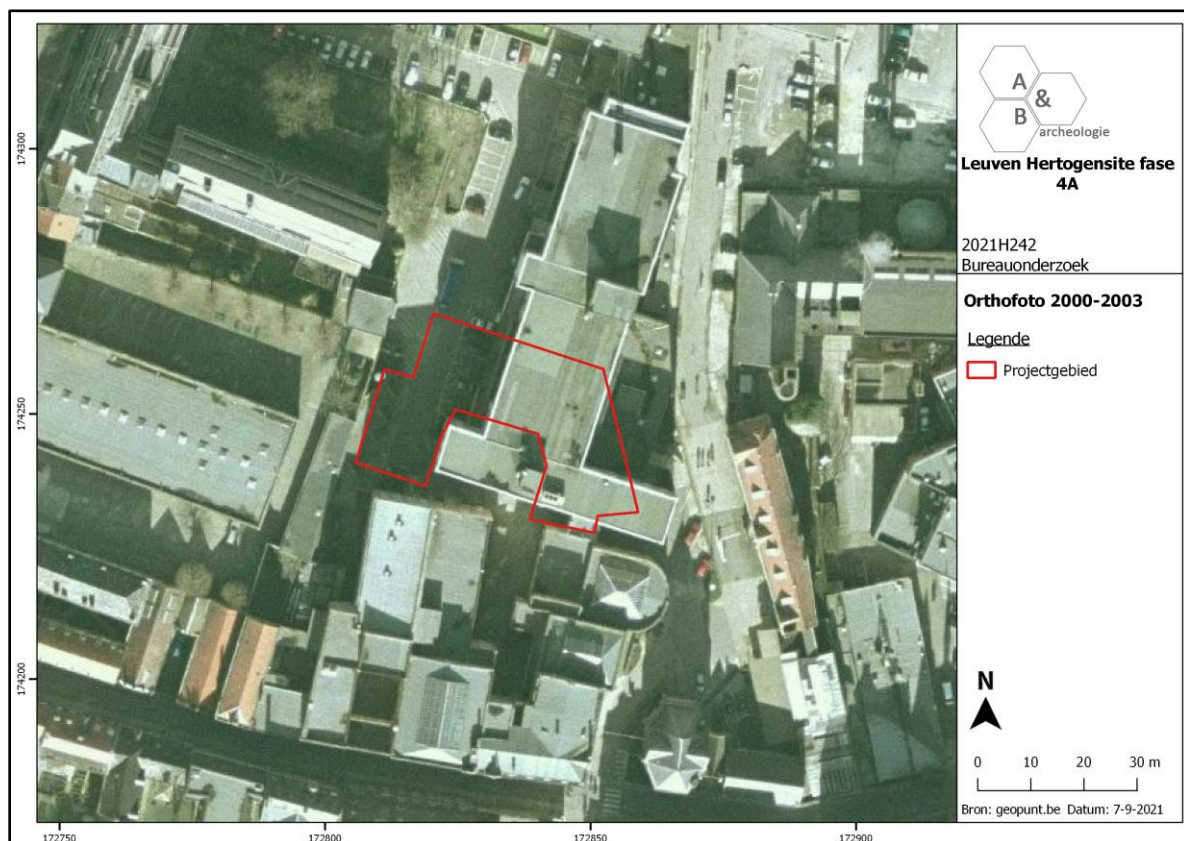
Figuur 31 Uitsnede uit de topografische kaart van 1930 (bron: cartesius.be en NGI).

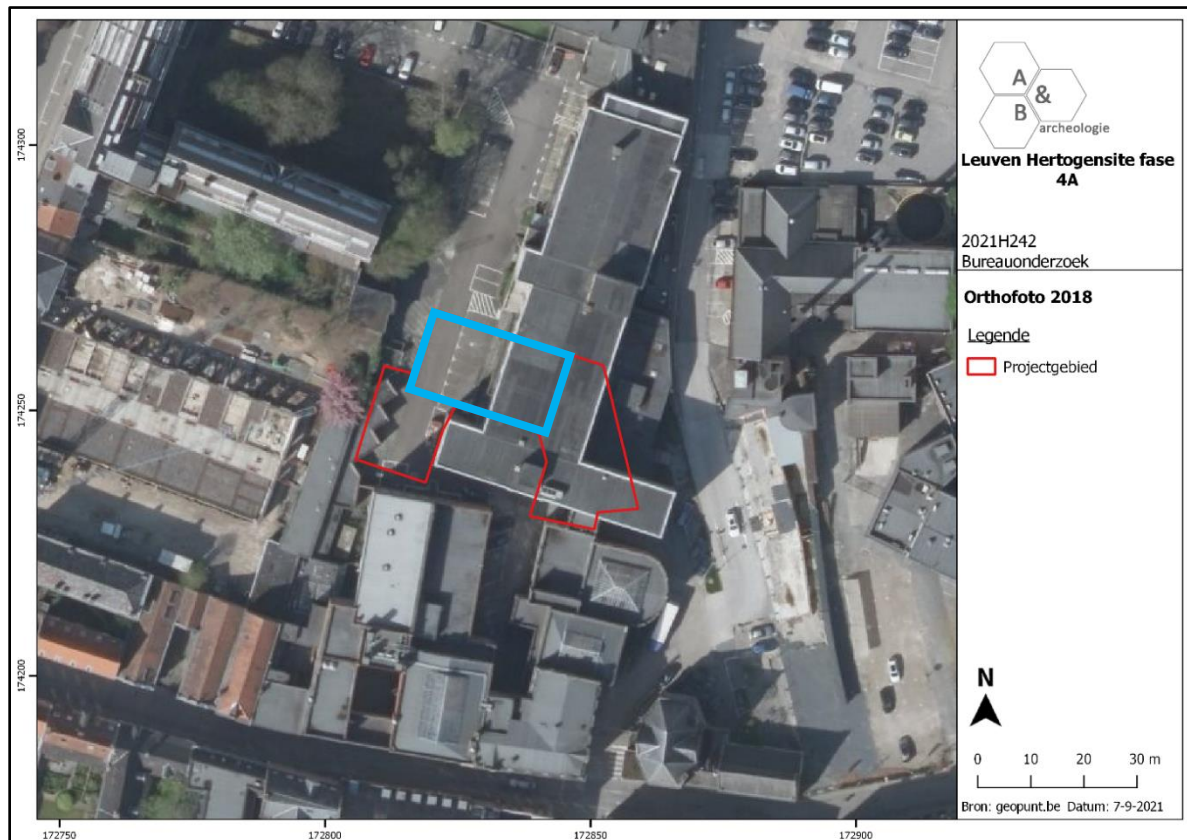
Figuur 32 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).

Figuur 33 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).

Figuur 34 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).

Figuur 35 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2018 (bron: geopunt.be), met binnen de blauwe kader de positie van de ondergrondse verdieping.

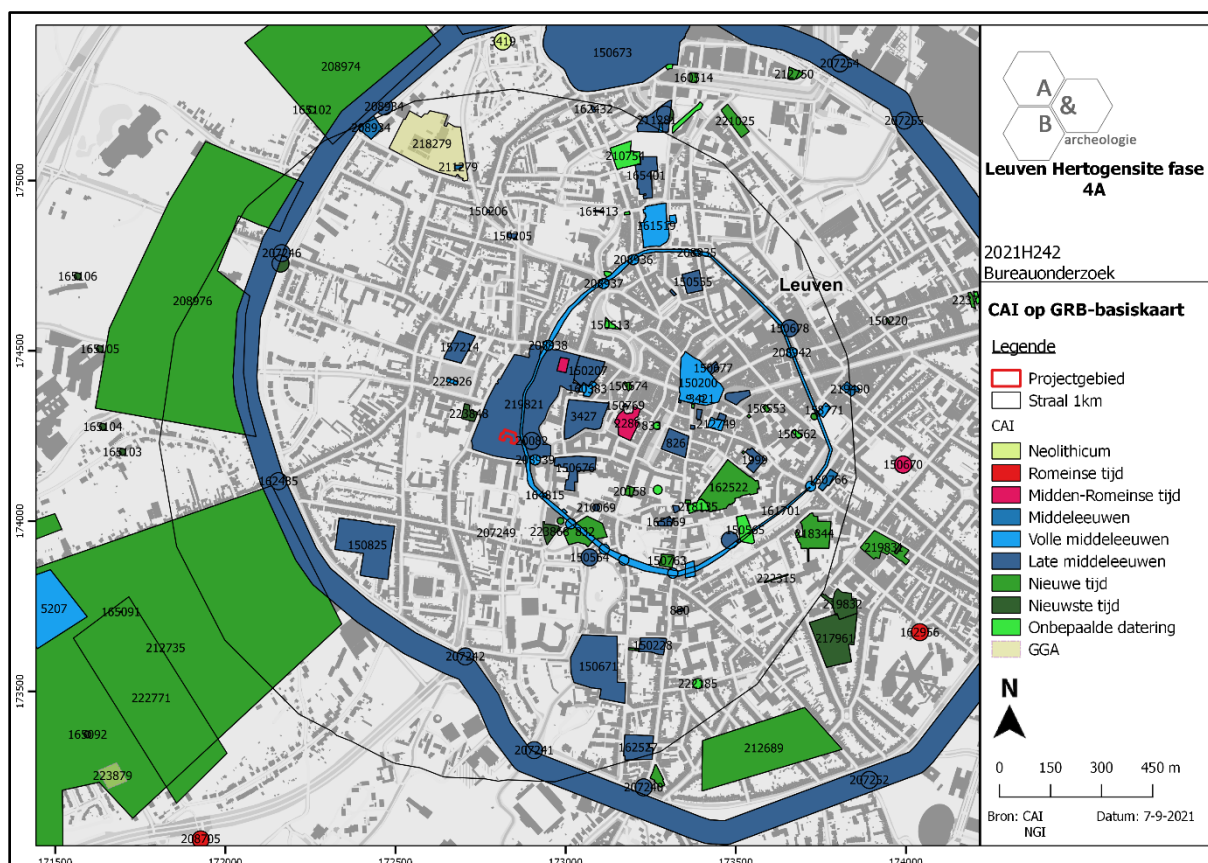
2.5. Archeologische situering

- **1980: Romeinse vondsten op de Hertogensite**

Op de Hertogensite werden in 1980 bij het graven van de bouwput voor de linkervleugel van de technische blok van het Sint-Pietersziekenhuis, ten noordoosten van het plangebied, enkele archeologische waarnemingen gedaan door professor Mertens van de KULeuven (CAI Locatie 3428). Het ging om diverse archeologische lagen die te dateren zijn in de midden-Romeinse tijd en die duiden op Romeinse aanwezigheid tussen 70 en 250. De onderste laag was van alluviale oorsprong, de daaropvolgende laag bestond uit fragmenten pannen, een betonvloer en aardewerkscherven (randfragment van wrijfschaal met stempel VATRAVNVS, gebronsde bekers, grijze ceramiek, fragmenten van zacht gebakken rode bekers of kommen). Daarboven was een puinlaag aanwezig met grote stukken dakpannen, soms met mortelsporen, en brokken huttenleem. De laag daarboven tenslotte bevatte o.a. een hypocausttegels en ijzerslakken. Mogelijk kan dit er op wijzen dat het traject van de Brusselsestraat op deze plaats in de Romeinse periode deel uitmaakte van de handelsweg Tongeren-Tienen-Ellewijt. Ook werd de oude bedding van de Dijle aangetroffen (begin 13de eeuw afgesneden en rond 1400 dichtgeslibd), waarin zich een 14de-eeuwse waterput bevond. In de vulling van de waterput werd aardewerk, metalen voorwerpen, leder en een koperen legpenning aangetroffen. Ook 15de- of 16de-eeuwse funderingspalen werden teruggevonden, alsook een 17de-eeuwse houten waterleiding. Een afvalaag met menselijke skeletresten is mogelijk te interpreteren als het grafveld (17de-eeuws?) van de zusters van het Sint-Pietersziekenhuis. Een losse vondst van een driehoekige pijlpunt met schachtdoorn uit lichtbruine silex met tweevlakkige retouche tenslotte dateert vermoedelijk uit de vroege bronstijd.

De lagen met Romeinse vondstenmateriaal bevonden zich tussen -5,50m en ca. -4,10m, gemeten 't.o.v. de arduinen vensterbank van het gelijkvloers van de eerste kapitalisatievleugel (gebouwd eind jaren 50). De exacte diepte van deze lagen is door deze provisoire hoogtebepaling niet meer vast te stellen. Er kan vermoed worden dat de vensterbank zich ca. 1m boven het maaiveld zal hebben bevonden, waardoor deze lagen zich kunnen manifesteren vanaf ca. 3m onder het huidige maaiveld.¹⁷

¹⁷ CRAMERS e.a., 1981.

Figuur 36 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

• 2014: proefsleuvenonderzoek op de Hertogensite

In 2014 werd op de Hertogensite een uitgebreid proefsleuvenonderzoek (CAI Locatie 219821) uitgevoerd, in het kader van het geplande grootschalige stadsontwikkelingsproject (waar deze aanvraag voor omgevingsvergunning ook deel van uitmaakt). Verspreid over het terrein werden zeventien proefsleuven- en putten, verdeeld in 6 zones, gegraven tot op het niveau waarop de archeologische sporen zich manifesteerden. In totaal werd een oppervlakte van 741m² onderzocht.¹⁸ In zone 1, centraal op de site ten oosten van de Dijle, werden heel wat verstoringen aangetroffen, en een lage sporendichtheid. Alles wijst er op dat deze zone pas recent bebouwd geraakte, en dat ze voordien dienst deed als onbebouwde (tuin)zone. Het oudste aangetroffen aardewerk dateerde uit de 16de eeuw. Zone 2, gelegen aan de Brusselsestraat, bevatte de grootste hoeveelheid onverstoord archeologische sporen, met name restanten van middeleeuwse en postmiddeleeuwse woningen en archeologische lagen die daarmee geassocieerd konden worden. Vooral de vroege datering van nagenoeg al het aardewerk uit proefsleuf 5 was opvallend: al vanaf ca. 0,7m onder het maaiveld werd quasi uitsluitend aardewerk uit de late middeleeuwen aangetroffen. In proefsleuf 7 werd dan weer een context uit de Tweede Wereldoorlog aangetroffen, mogelijk te interpreteren als een afvalkuil van een medische hulppost. Zone 3 bood zoals verwacht een blik op het Engels klooster dat zich daar tot het einde van de 18de eeuw bevond. In de proefsleuven in deze zone werden enkele

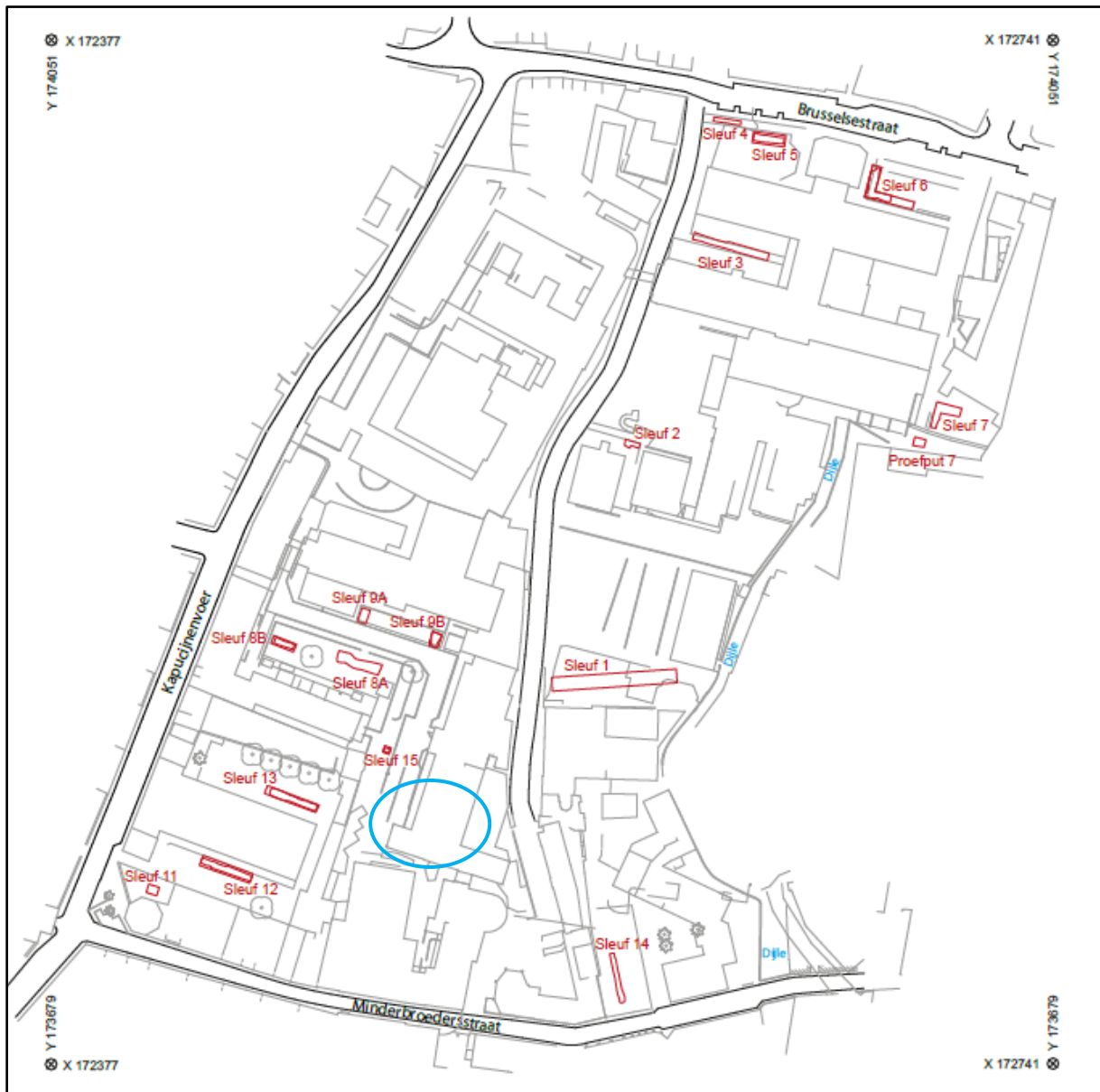
¹⁸ LINTEN e.a., 2015

robuuste kloostermuren en een daarmee geassocieerde kasseistrook aangetroffen, evenals restanten van gebouwtjes die zich mogelijk in de kloostertuin bevonden. Zone 5, in de hoek tussen Kapucijnenvoer en Minderbroedersstraat, was slechts beperkt verstoord door moderne activiteiten en gaf resten van de oude kruidtuin vrij, die zich daar tot aan het begin van de 19de eeuw bevond. Tuinlagen, de grote aanwezigheid van tuinaardewerk en een ondergronds afwateringskanaal wijzen op een tuinfunctie van de zone. Al deze resten waren afgedekt door een dik 19de-eeuws ophogingspakket. Ook in zone 6, gesitueerd in de voormalige tuin van het Minderbroederklooster, konden resten van zulke tuinfunctie herkend worden in de vorm van lage tuinmuurtjes en vermoedelijke tuinlagen. Enkele meer robuuste muren van latere datum konden niet verder geïnterpreteerd worden. Deze zone was relatief sterk verstoord (doch vermoedelijk niet tot op grote diepte) door een modern gebouw dat daar recent werd afgebroken.

Binnen het huidige plangebied werd geen sleuf aangelegd, wel bevond sleuf 15 zich iets ten noordwesten van het terrein. Proefput 15 was oorspronkelijk gepland als een sleuf van ca. 8 x 3m, maar door de aanwezigheid van diverse nutsleidingen kon slechts over een oppervlakte van ca. 2 x 3m worden verdiept om te peilen naar de opbouw van het terrein. Vanaf ca. 0,5m onder het maaiveld, op ca. +20,00m TAW, werden onverstoorde archeologische lagen aangetroffen. Deze bevinden zich in de zone van het voormalige klooster van de Engelse nonnen en moeten waarschijnlijk in het licht daarvan geïnterpreteerd worden. Er werden geen sporen aangetroffen in de proefput, wel werd een 17de-eeuws aardewerkfragment aangetroffen op ca. 2m diepte.

Figuur 37 Proefput 15. Profiel in noordwand na verdiepen (bron: LINTEN e.a., 2015).

Figuur 38 Sleuvenplan van het proefsleuvenonderzoek uit 2014, met in het blauw de benaderende aanduiding van het huidige plangebied (bron: LINTEN e.a., 2015).

- **2016 – heden: archeologienota's over de Hertogensite**

Op het terrein van de Hertogensite werden sinds juni 2016 en de inwerkingtreding van het onderdeel 'archeologie' van het Onroerenderfgoeddecreet reeds een aantal archeologienota's en een eindverslag van een opgraving opgesteld, die op de kaart hieronder worden aangeduid.

De krijtlijnen voor het verdere archeologische traject van de diverse deelprojecten sinds 2016 op de Hertogensite werden beschreven in de bekrachtigde archeologienota met ID 4332 die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite.¹⁹ In die archeologienota wordt in de zone van het plangebied een advies gegeven voor een opgraving voorafgaand de werken.

Andere archeologienota's die betrekking hebben op de Hertogensite zijn:

- ID 1809: aanpassing van de Sint-Rafaeltoren, advies voor verder vooronderzoek door middel van proefputten²⁰;
- ID 3620: nieuwbouw langsheen de Brusselsestraat, advies voor bouwhistorisch onderzoek, werfbegeleiding en opgraving²¹;
- ID 4986: uitgraving van een parkeerkelder, advies voor opgraving²²;
- ID 6124: inrichting van de openbare ruimte, advies voor werfbegeleiding²³;
- ID 11419: nieuw te bouwen onderkelderde torenvolume tussen de stadsmuur in het westen de Dijle Derde Arm in het oosten, advies voor werfbegeleiding²⁴;
- ID 12422: woonproject CBO langsheen de Minderbroedersstraat te westen van de Dijle Tweede Arm, geen verder archeologisch onderzoek geadviseerd²⁵;
- ID 14957: woonproject Honk langsheen de Minderbroedersstraat te oosten van de Dijle Tweede Arm, advies voor werfbegeleiding²⁶;
- ID 17285: inrichting van het openbaar domein fase 3, advies voor werfbegeleiding²⁷;
- ID 17359: bouw 5 rijwoningen nabij de Minderbroedersstraat, advies voor vrijgave²⁸;
- ID 19334: inrichting van het openbaar domein fase 4, advies voor werfbegeleiding en opgraving²⁹;
- ID 19931: uitgraving parkeergarage voor het project WinkelWonen, advies voor opgraving³⁰.

¹⁹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4332>

²⁰ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/1809>

²¹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3620>

²² <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4986>

²³ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/6124>

²⁴ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/11419>

²⁵ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/12422>

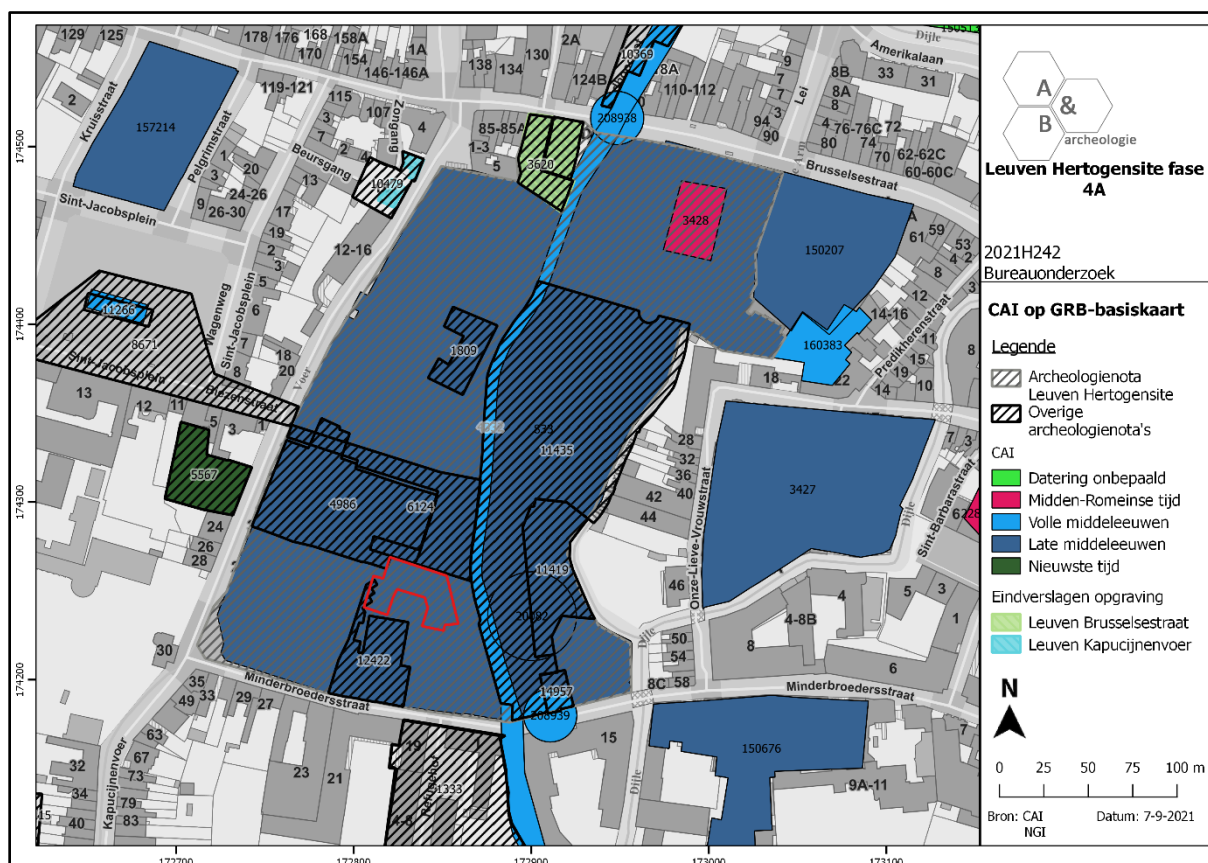
²⁶ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/14957>

²⁷ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17285>

²⁸ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17359>

²⁹ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19334>

³⁰ <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19931>

Figuur 39 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris, ingezoomd op het plangebied en met aanduiding van de archeologienota's en eindverslagen die betrekking hebben op de Hertogensite (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).

Het verder onderzoek gekoppeld aan archeologienota met ID 3620 werd reeds uitgevoerd en in 2019 gerapporteerd in een eindverslag³¹. Het onderzoeksgebied van die opgraving is gelegen aan de andere oever van de Dijle Tweede Arm. Er werden diverse funderingen aangetroffen, maar door de beperkte uitgravingsdiepte konden deze niet nauwkeurig gedateerd en geïnterpreteerd worden. Een groot deel ervan was terug te leiden naar voormalige 19de-eeuwse bebouwing, of was er door verstoord. Enkele andere muren en structuren waren stratigrafisch ouder dan de 19de-eeuwse muren, maar de bewaringstoestand bemoeilijkte de interpretatie. Mogelijk waren het oude tuin- of perceelsmuren. Mogelijk werd ook een oude kaaimuur van de Dijle aangetroffen.

³¹ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/712>

- Recent archeologisch onderzoek op en nabij het plangebied

De afbraak van het gebouw dat zich deels binnen de contouren van het plangebied bevond, werd archeologisch begeleid door Studiebureau Archeologie. Zie lieten weten dat er hierbij *“niets archeologisch relevants gevonden is wegens zware verstoring door de kelder uit gewapend beton en dat archeologie rapport nog in opmaak is wegens de riolering onder de werfweg die nog moet uitgevoerd worden”*.³² Deze kelder was halfondergronds uitgegraven, wat een verstoring van minstens 1,5m betekent.

Figuur 40 Uitbraak van de kelder van het voormalige gebouw ter hoogte van het plangebied, gezien vanuit het oosten. Achteraan zijn de garageboxen te zien die deels behoren tot het plangebied. Foto genomen op 14/05/2019 (bron: Studiebureau Archeologie).

³² Email naar de initiatiefnemer op 27/09/2021

Tussen juni 2020 en maart 2021 werd door Studiebureau Archeologie een opgraving uitgevoerd ter hoogte van de Verpleegsterschool langsheen de Kapucijnenvoer, het opgravingsterrein is net ten noordwesten van het huidige plangebied gelegen. In het kader van de herontwikkeling van de Hertogensite zal hier een parkeergarage van 2 ondergrondse verdiepingen worden aangelegd. Omdat het sleuvenonderzoek uit 2014 resten van het Engels Klooster aan het licht had gebracht, diende de graafwerken voor deze garage voorafgegaan worden door een archeologische opgraving. De modaliteiten voor deze opgraving werden verder verduidelijkt in de archeologienota met ID 4986.³³

Figuur 41 Lokalisering van de opgraving van de Verpleegsterschool (rood), met in blauw de benaderende ligging van de kelder die bij het huidige project wordt voorzien (bron: VANDER GINST, 2021).

Van de opgraving zijn enkel nog maar voorlopige resultaten gekend, die besproken worden in het archeologierapport. Hieronder worden de hoofdzaken letterlijk overgenomen uit dat rapport:

“In de profielen werden onder antropogene (ophogings)lagen afwisselend veenlagen en alluviale lagen aangetroffen, bovenop fluviatiele afzettingen. Aan de zijde van de Kapucijnenvoer, de straat waaronder de ingekokerde rivier de Voer loopt, bleken er meerdere veenlagen aanwezig te zijn waardoor het totaal veenpakket hier dikker is dan in het oosten. De afwisseling van veenpakketten en alluviale afzettingen is typisch voor een rivierenstelsel dat doorheen de geschiedenis regelmatig buiten haar oevers treedt en van bedding verandert. In de oudere, afgesneden, rivierarmen kan dan veen ontstaan in het stilstaande water. De aanvoer van sediment door het water maakt dat doorheen

³³ <https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/notas/4986>

de tijd de ophoging in totaal groter is dan de erosie. Als gevolg hiervan ontstaat een lappendeken van over elkaar liggende veenpakketten en afzettingen, doorsneden en/of afgetopt door erosie. De mens kan dit veen ontginnen en sporen hiervan werden aangetroffen in het veen onder de vorm van korte geulen, mogelijk voor de ontwatering van het veen.

In het oosten van het terrein werd een licht NO-ZW-georiënteerde gracht aangesneden. Deze was afgeboord met houten palen en planken (fig. 2.55 en 2.56). In coupe bleek de gracht ca. 140 cm diep bewaard te zijn. Op een lager niveau (ca. 17.50 m TAW) werden tal van greppeltjes aangetroffen. Wellicht zijn het resten van afwateringskanaaltjes ten dienste van veenontginning. Gelet op de aanwezigheid van vol-/laatmiddeleeuwse scherven in de omliggende veenlagen kunnen deze activiteiten allicht in deze periode gesitueerd worden.

Bij de opgraving op de site werden resten gevonden van minstens 4 grote bouwfases. De stratigrafisch oudste bouwfase, in natuursteen, is deels ingegraven in een veenlaag. Voornamelijk aan de westzijde, de zijde van de Kapucijnenvoer, werd een concentratie van bakstenen en natuurstenen muren aangesneden bij de opgraving. Nog in het westen van de werkput maar meer centraal gesitueerd dan de bakstenen muurresten zijn resten van mogelijk twee gebouwen opgegraven, 'gebouw 1' in het westen en 'gebouw 2' ten oosten ervan. Deze zijn stratigrafisch ouder. Vooral gebouw 1 kende meerdere verbouwingen/aanpassingen. De oudste kern van het gebouw is opgetrokken uit natuursteen, de aanpassingen/bijgebouwde delen zijn uitgevoerd in natuursteen en in baksteen. In de meest westelijke opgegraven ruimte van gebouw 1 werden wellicht 4 haardfases aangesneden. Geassocieerd met de gebouwen werden beerkelders opgegraven.

Algemeen werden onder de kelders van de voormalige Verpleegsterschool enkel nog sporen op het diepste vlak aangetroffen. Verspreid over de rest van het terrein werden wel enkele recentere structuren en sporen aangetroffen. Het betreft muren/funderingen, beerkelders, een recente kuip, een betonnen geul, een recente waterput, een recente bakstenen kabelgoot en enkele scherp afgelijnde grondsporen. De bovenste resten werden aangetroffen op een diepte van ca. 1,10 m onder maaiveld.... Stratigrafisch onder deze structuren bleef een cluster van gelijkaardige, rechthoekige kuilen bewaard met een puinige vulling. Deze vulling bevatte vondsten met een algemene datering in de 18de eeuw."³⁴

De opgraving kon niet uitgevoerd worden zonder bemaling, gezien de hoge grondwaterstand. Er werden relevante archeologische lagen aangetroffen tot ca. 3m onder maaiveld. Ter hoogte van de zuidoostelijke hoek van de opgraving, dit is net tegen het huidige plangebied, bevond het eerste vlak zich rond +19,70 à +19,90m TAW, het vierde vlak was gelegen op ca. +17,80m TAW.

³⁴ VANDER GINST, 2021.

Figuur 42 Westprofiel (zijde Kapucijnenvoer) met zicht op de veenlagen (bron: VANDER GINST, 2021).

Figuur 43 Gracht S294 in het oosten van het terrein (bron: VANDER GINST, 2021).

Figuur 44 Gebouw 1 na verdieping (bron: VANDER GINST, 2021).

Figuur 45 Murencluster in het zuidwesten van de bouwput (bron: VANDER GINST, 2021).

- **Overige gekende archeologische sites nabij het plangebied**

Op de Centrale Archeologische Inventaris zijn daarnaast nog volgende locaties op/nabij het plangebied aangeduid:

- 208938: aan de Brusselsestraat, één van de 11 stadspoorten van de eerste stadsomwalling. Dit betreft de Biestpoort die deels op het plangebied is te situeren.
- 833: indicator, eerste stadsomwalling. Deze verliep bijna cirkelvormig rond het middelpunt van de 12de-eeuwse stad. Hij was 2750 meter lang, ongeveer 1,7 meter breed, en hij omsloot 60ha. Hij telde 31 waltorens, half rond uitgebouwd aan de veldzijde, half vierkantig aan de stadszijde. Op de invalswegen waren de poorten ingeplant, 11 in totaal. Waarschijnlijk opgericht tussen 1156-1161 of toch zeker tijdens de regeerperiode van Hendrik I (1190-1235).
- 208939: Minderbroederspoort, één van de 11 stadspoorten van de eerste stadsomwalling.
- 150207: voormalig Augustinessenklooster langs de Brusselsestraat. Bij opgravingen in 1981-1982 werd op de binnenkoer beenderen van een 20-tal personen aangetroffen, waarvan 9 in anatomisch verband. Archiefonderzoek heeft uitgewezen dat het kerkhof bestond van 1260 tot 1785, de aangetroffen resten zijn te dateren in de 15de eeuw. Opgravingen 1981 onthulden de voorgevel van het oude ziekenhuis bestaande uit witte Lediaanzandsteen. Er kwamen verschillende bewoningsniveaus aan het licht, waaronder een stookplaats met hoofdzakelijk Andennemateriaal (1222-15de eeuw). Als losse vondst werden enkel Romeinse scherven aangetroffen, waaronder terra sigillata, een amfoorstempel, randfragment van een amfoor, te dateren in de 3de eeuw.
- 160383: opgraving in 2010 ter hoogte van het huidige Kloosterhotel langs de Onze-Lieve-Vrouwstraat. De eerste bewoning zou te situeren zijn tussen de aankomst van de hertogen op het eiland (ca. 1015) en het vertrek van de hertogen naar de Keizersberg (13de eeuw). Er werden vrij veel (paal)kuilen, maar geen huisplattegronden, een oude ploeglaag, afvalkuilen en een grote gracht aangetroffen, te dateren in de 12de-13de eeuw. Uit de 13de-14de eeuw getuigen een bolle wegeltje en funderingen van gebouwen in natuursteen, en 4 inhumatiegraven. Vermoedelijk werden deze personen samen in een uithoek van het kerkhof of buiten het kerkhofdomein begraven (CAI Locatie 3427, Predikherenklooster). Een afsluitmuur aan de kerk is te dateren in de 14de eeuw. Drie losse scherven kennen vermoedelijk een Romeinse datering.
- 20082: toevalsvondst van een benen schaats en aardewerk, te dateren in de 13de-15de eeuw.

3. Synthese

3.1. Archeologisch verwachtingspatroon

Op basis van het bureauonderzoek kan volgend verwachtingspatroon vooropgesteld worden:

- Het plangebied, gelegen op de westelijke oever van de Dijle Tweede Arm, werd in de loop van de 14de eeuw opgenomen binnen het stadswaefsel. Voordien werd de stad begrensd door de eind 12de- of begin 13de-eeuwse stadsmuur, die zich net ten oosten van de Dijle Tweede Arm bevond. Op de meeste historische kaarten, sinds van Deventer uit 1550 tot de topografische kaart van 1891, is het plangebied te situeren op onbebouwde gronden, vermoedelijk in gebruik als tuin, gelegen ten noorden van de bebouwing langs de Minderbroedersstraat. Enkele kaarten beelden echter wel een gebouw af min of meer ter hoogte van het plangebied (bvb. andere kaart van Van Deventer, uitgegeven in 1583 maar eerder opgemaakt; een gelijkaardige kaart uit 1581; het Primitief kadaster van 1813). De kaart van Pauli uit 1635 van het beleg van Leuven toont een gracht die vanaf de hoek Minderbroedersstraat-Kapucijnenvoer in noordoostelijke richting naar de Dijle Tweede Arm loopt, en die mogelijk het plangebied doorsnijdt. In de loop van de 20ste eeuw geraakt het plangebied en bij de uitbreiding de gehele Hertogensite bebouwd en werd het voormalige open karakter weggevaagd; vermoedelijk ging dit gepaard met een grootschalige ophoging van het terrein. Op de luchtfoto's vanaf 1971 is te zien dat het oostelijke en centrale deel van het plangebied wordt ingenomen door een gebouw, dat ook nog doorloopt naar het noorden en het oosten. Het westelijke deel van het terrein is verhard en deels bebouwd met garageboxen. Het grote gebouw werd rond 2019 afgebroken; het was halfonderkelderd, wat voor een bodemverstoring van ca. 1,5m onder het huidige maaiveld heeft gezorgd.

- Een recente opgraving op het terrein net ten noordwesten van het plangebied heeft voor het eerst een grondig inzicht in het archeologisch potentieel van deze voormalige tuingronden ten westen van de Dijle Tweede Arm opgeleverd. Op ca. 3m onder het maaiveld werden onder antropogene lagen afwisselend veenlagen en alluviale lagen aangetroffen, bovenop fluviatiele afzettingen. In dit veen werden door de mens aangelegde geulen/greppeltjes aangetroffen, vermoedelijk resten van afwateringskanaaltjes voor veenontginning. Deze kunnen in de volle/late middeleeuwen gedateerd worden. In de veenlagen werden resten van natuur- en bakstenen gebouwen aangetroffen, eveneens daterend uit de volle/late middeleeuwen. Ook op hogere vlakken werden bouwsporen aangetroffen, in totaal is er sprake van 4 grote bouwfases. De opgraving kon niet uitgevoerd worden zonder bemaling, gezien de hoge grondwaterstand. Er werden relevante archeologische lagen aangetroffen tot ca. 3m onder maaiveld. Ter hoogte van de zuidoostelijke hoek van de opgraving, dit is net tegen het huidige plangebied, bevond het eerste vlak zich rond +19,70 à +19,90m TAW, het vierde vlak was gelegen op ca. +17,80m TAW. Uit dit onderzoek blijkt dat de geschiedenis van dit deel van de Hertogensite meer complex en gevarieerd is dan kan opgemaakt worden uit cartografische bronnen, die bovendien maar teruggaan tot midden 16de eeuw. Belangrijk om aan te stippen is bovendien dat iets ten oosten van het plangebied in 1980 Romeinse vondsten *in situ* aan het licht zijn gebracht, de enige gekende site uit die periode die ooit gevonden werd in de Leuvense binnenstad.

- Concluderend kan gesteld worden dat ondanks de bestaande verstoring door de 20ste-bebouwing, het plangebied een hoge archeologische verwachting kent. Deze verwachting betreft vooral sites met grondsporen uit de volle/late middeleeuwen en de nieuwe tijd, maar een Romeinse component kan ook niet uitgesloten worden. Er kan een site met complexe stratigrafie verwacht worden, met mogelijk restanten van landbewerking, veenontginning, bebouwing, afvalkuilen, ambachtelijke activiteit, e.d. In situ bewaarde steentijd artefactensites kunnen potentieel ook aanwezig zijn in de alluviale Dijlevaai waarbij opeenvolgende natuurlijke pakketten elkaar bedekken, maar de naastliggende opgraving bracht alleszins geen steentijdsite - of aanwijzingen hiervoor - aan het licht; de verwachting voor dergelijke sites is bijgevolg eerder laag.

3.2. Afweging verder vooronderzoek

De nog bestaande bebouwing en verharding wordt gesloopt en opgebroken, waarna het terrein licht wordt opgehoogd. Binnen het plangebied wordt vervolgens een gebouw van meerdere verdiepingen opgetrokken, met centraal een hogere toren. Op het gelijkvloers worden handelszaken, wooneenheden en fietsenbergingen ingericht, op de verdiepingen komen diverse woonunits. In het noorden van het plangebied wordt één ondergrondse verdieping aangelegd, deze is ca. 430m² groot en beslaat minder dan de helft van het totale plangebied. Deze verdieping zal gebruikt worden als technische ruimte en bergruimte. De bovenzijde van de bodemplaat komt in de noordwestelijke hoek van de kelder op +17,24m TAW te liggen, in de rest van de kelder wordt dit +18,13m TAW. Hierbij moet nog ca. 40cm vloeropbouw gerekend worden, zodat de effectieve verstoringsdiepte zal variëren van ca. +16,84m TAW tot ca. +17,73m TAW. De onderzijde van de bodemplaat van het gelijkvloerse niveau komt op +20,92m TAW te liggen, dit is hoger dan het huidige maaiveld (+20,10m TAW tot +20,80m TAW). De effectieve bodemingrepen voor de nieuwbouwwerken in de zone buiten de kelder vinden dus allemaal plaats binnen het aan te brengen ophogingspakket.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting. Ter hoogte van de kelderverdieping zal er een bodemingreep zijn die dieper reikt dan het onderste archeologische vlak aangetroffen bij de opgraving op het naastliggende perceel. Ook onder de uitgebroken kelder van het voormalige gebouw kunnen nog archeologische sporen bewaard zijn, omdat deze kelder niet tot op het onderste archeologische vlak was aangelegd. Onderliggende archeologische lagen worden hier echter enkel bedreigd door de bouw van de nieuwe kelder. De bodemingrepen ter hoogte van het nieuwe gebouw buiten de nieuwe kelder zijn minder diepgaand en zullen geen archeologische sporen en lagen vernielen. Dit in tegenstelling tot de zone van ca. 430m² ter hoogte van de nieuwe kelder, hier zullen alle nog aanwezige archeologische sporen, lagen en sites vernield worden. Om deze zaken in kaart te brengen voor ze vernield worden door de geplande werken, is een vlakdekkende, gestratificeerde opgraving ter hoogte van de nieuwe kelder noodzakelijk. Deze opgraving zal nuttige kenniswinst opleveren voor de ontwikkeling van de Hertogensite en kan de resultaten van de naastliggende opgraving aanvullen en eventueel nuanceren. Dit advies is conform de bekrachtigde archeologienota die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite, en sluit aan bij het advies in het rapport van het sleuvenonderzoek.

3.3. Beantwoording onderzoeksvragen

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

Het plangebied, gelegen op de westelijke oever van de Dijle Tweede Arm, werd in de loop van de 14de eeuw opgenomen binnen het stadswefsel. Voordien werd de stad begrensd door de eind 12de- of begin 13de-eeuwse stadsmuur, die zich net ten oosten van de Dijle Tweede Arm bevond. Op de meeste historische kaarten, sinds van Deventer uit 1550 tot de topografische kaart van 1891, is het plangebied te situeren op onbebouwde gronden, vermoedelijk in gebruik als tuin, gelegen ten noorden van de bebouwing langs de Minderbroedersstraat. Enkele kaarten beelden echter wel een gebouw af min of meer ter hoogte van het plangebied (bvb. andere kaart van Van Deventer, uitgegeven in 1583 maar eerder opgemaakt; een gelijkaardige kaart uit 1581; het Primitief kadaster van 1813). De kaart van Pauli uit 1635 van het beleg van Leuven toont een gracht die vanaf de hoek Minderbroedersstraat-Kapucijnenvoer in noordoostelijke richting naar de Dijle Tweede Arm loopt, en die mogelijk het plangebied doorsnijdt. In de loop van de 20ste eeuw geraakt het plangebied en bij de uitbreiding de gehele Hertogensite bebouwd en werd het voormalige open karakter weggevaagd; vermoedelijk ging dit gepaard met een grootschalige ophoging van het terrein. Op de luchtfoto's vanaf 1971 is te zien dat het oostelijke en centrale deel van het plangebied wordt ingenomen door een gebouw, dat ook nog doorloopt naar het noorden en het oosten. Het westelijke deel van het terrein is verhard en deels bebouwd met garageboxen. Het grote gebouw werd rond 2019 afgebroken; het was halfonderkelderd, wat voor een bodemverstoring van ca. 1,5m onder het huidige maaiveld heeft gezorgd. Een recente opgraving op het terrein net ten noordwesten van het plangebied heeft voor het eerst een grondig inzicht in het archeologisch potentieel van deze voormalige tuingronden ten westen van de Dijle Tweede Arm opgeleverd. Op ca. 3m onder het maaiveld werden onder antropogene lagen afwisselend veenlagen en alluviale lagen aangetroffen, bovenop fluviatiele afzettingen. In dit veen werden door de mens aangelegde geulen/greppeltjes aangetroffen, vermoedelijk resten van afwateringskanaaltjes voor veenontginning. Deze kunnen in de volle/late middeleeuwen gedateerd worden. In de veenlagen werden resten van natuur- en bakstenen gebouwen aangetroffen, eveneens daterend uit de volle/late middeleeuwen. Ook op hogere vlakken werden bouwsporen aangetroffen, in totaal is er sprake van 4 grote bouwfases.

- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Zie hierboven.

- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

Deze vraag kan op dit moment nog niet beantwoord worden.

- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

De nog bestaande bebouwing en verharding wordt gesloopt en opgebroken, waarna het terrein licht wordt opgehoogd. Binnen het plangebied wordt vervolgens een gebouw van meerdere verdiepingen opgetrokken, met centraal een hogere toren. Op het gelijkvloers worden handelszaken, wooneenheden en fietsenbergingen ingericht, op de verdiepingen komen diverse woonunits. In het

noorden van het plangebied wordt één ondergrondse verdieping aangelegd, deze is ca. 430m² groot en beslaat minder dan de helft van het totale plangebied. Deze verdieping zal gebruikt worden als technische ruimte en bergruimte. De bovenzijde van de bodemplaat komt in de noordwestelijke hoek van de kelder op +17,24m TAW te liggen, in de rest van de kelder wordt dit +18,13m TAW. Hierbij moet nog ca. 40cm vloeropbouw gerekend worden, zodat de effectieve verstoringsdiepte zal variëren van ca. +16,84m TAW tot ca. +17,73m TAW. De onderzijde van de bodemplaat van het gelijkvloerse niveau komt op +20,92m TAW te liggen, dit is hoger dan het huidige maaiveld (+20,10m TAW tot +20,80m TAW). De effectieve bodemingrepen voor de nieuwbouwwerken in de zone buiten de kelder vinden dus allemaal plaats binnen het aan te brengen ophogingspakket.

- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

Er kan op het terrein een gestratificeerde archeologische site verwacht worden, bestaande uit zowel stenen structuren als grondlagen en -sporen, terug te brengen tot de middeleeuwen en de nieuwe tijd.

- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

De zone van de nieuwe kelder dient opgegraven te worden voorafgaand de werken. De modaliteiten van deze opgraving worden behandeld in het programma van maatregelen.

4. Samenvatting

De archeologienota kadert in het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en betreft een aanvraag voor een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen op een deel van de Hertogensite te Leuven (provincie Vlaams-Brabant), meer bepaald het project fase 4A in het zuidwestelijke deel van het terrein. De site is gelegen in een archeologische zone (de historische stadskern van Leuven), de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunningsaanvraag betrekking heeft, bedraagt meer dan 300m² en de geplande bodemingrepen zijn groter dan 100m². Bijgevolg dient de initiatiefnemer een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

Het plangebied is 1080m² groot en heeft een onregelmatige u-vorm. Het bevindt zich in het zuidwesten van de Hertogensite, iets ten noorden van de Minderbroedersstraat en ten westen van de overwelfde Dijle Tweede Arm. Het terrein was tot voor kort volledig verhard en bebouwd, deze bebouwing was onderkelderd. Momenteel is het quasi helemaal braakliggend, enkel in het westen behoren delen van enkele garageboxen nog tot het plangebied.

Het plangebied, gelegen op de westelijke oever van de Dijle Tweede Arm, werd in de loop van de 14de eeuw opgenomen binnen het stadsweefsel. Voordien werd de stad begrensd door de eind 12de- of begin 13de-eeuwse stadsmuur, die zich net ten oosten van de Dijle Tweede Arm bevond. Op de meeste historische kaarten, sinds van Deventer uit 1550 tot de topografische kaart van 1891, is het plangebied te situeren op onbebouwde gronden, vermoedelijk in gebruik als tuin, gelegen ten noorden van de bebouwing langs de Minderbroedersstraat. Enkele kaarten beelden echter wel een gebouw af min of meer ter hoogte van het plangebied (bvb. andere kaart van Van Deventer, uitgegeven in 1583 maar eerder opgemaakt; een gelijkaardige kaart uit 1581; het Primitief kadaster van 1813). De kaart van Pauli uit 1635 van het beleg van Leuven toont een gracht die vanaf de hoek Minderbroedersstraat-Kapucijnenvoer in noordoostelijke richting naar de Dijle Tweede Arm loopt, en die mogelijk het plangebied doorsnijdt. In de loop van de 20ste eeuw geraakt het plangebied en bij de uitbreiding de gehele Hertogensite bebouwd en werd het voormalige open karakter weggevaagd; vermoedelijk ging dit gepaard met een grootschalige ophoging van het terrein. Op de luchtfoto's vanaf 1971 is te zien dat het oostelijke en centrale deel van het plangebied wordt ingenomen door een gebouw, dat ook nog doorloopt naar het noorden en het oosten. Het westelijke deel van het terrein is verhard en deels bebouwd met garageboxen. Het grote gebouw werd rond 2019 afgebroken; het was halfonderkelderd, wat voor een bodemverstoring van ca. 1,5m onder het huidige maaiveld heeft gezorgd.

Een recente opgraving op het terrein net ten noordwesten van het plangebied heeft voor het eerst een grondig inzicht in het archeologisch potentieel van deze voormalige tuingronden ten westen van de Dijle Tweede Arm opgeleverd. Op ca. 3m onder het maaiveld werden onder antropogene lagen afwisselend veenlagen en alluviale lagen aangetroffen, bovenop fluviatiele afzettingen. In dit veen werden door de mens aangelegde geulen/greppeltjes aangetroffen, vermoedelijk resten van afwateringskanaaltjes voor veenontginning. Deze kunnen in de volle/late middeleeuwen gedateerd worden. In de veenlagen werden resten van natuur- en bakstenen gebouwen aangetroffen, eveneens daterend uit de volle/late middeleeuwen. Ook op hogere vlakken werden bouwsporen

aangetroffen, in totaal is er sprake van 4 grote bouwfases. De opgraving kon niet uitgevoerd worden zonder bemaling, gezien de hoge grondwaterstand. Er werden relevante archeologische lagen aangetroffen tot ca. 3m onder maaiveld. Ter hoogte van de zuidoostelijke hoek van de opgraving, dit is net tegen het huidige plangebied, bevond het eerste vlak zich rond +19,70 à +19,90m TAW, het vierde vlak was gelegen op ca. +17,80m TAW. Uit dit onderzoek blijkt dat de geschiedenis van dit deel van de Hertogensite meer complex en gevarieerd is dan kan opgemaakt worden uit cartografische bronnen, die bovendien maar teruggaan tot midden 16de eeuw. Belangrijk om aan te stippen is bovendien dat iets ten oosten van het plangebied in 1980 Romeinse vondsten *in situ* aan het licht zijn gebracht, de enige gekende site uit die periode die ooit gevonden werd in de Leuvense binnenstad.

Concluderend kan gesteld worden dat ondanks de bestaande verstoring door de 20ste-bebouwing, het plangebied een hoge archeologische verwachting kent. Deze verwachting betreft vooral sites met grondsporen uit de volle/late middeleeuwen en de nieuwe tijd, maar een Romeinse component kan ook niet uitgesloten worden. Er kan een site met complexe stratigrafie verwacht worden, met mogelijk restanten van landbewerking, veenontginning, bebouwing, afvalkuilen, ambachtelijke activiteit, e.d. In situ bewaarde steentijd artefactensites kunnen potentieel ook aanwezig zijn in de alluviale Dijlevallei waarbij opeenvolgende natuurlijke pakketten elkaar bedekken, maar de naastliggende opgraving bracht alleszins geen steentijdsite - of aanwijzingen hiervoor - aan het licht; de verwachting voor dergelijke sites is bijgevolg eerder laag.

De nog bestaande bebouwing en verharding wordt gesloopt en opgebroken, waarna het terrein licht wordt opgehoogd. Binnen het plangebied wordt vervolgens een gebouw van meerdere verdiepingen opgetrokken, met centraal een hogere toren. Op het gelijkvloers worden handelszaken, wooneenheden en fietsenbergingen ingericht, op de verdiepingen komen diverse woonunits. In het noorden van het plangebied wordt één ondergrondse verdieping aangelegd, deze is ca. 430m² groot en beslaat minder dan de helft van het totale plangebied. Deze verdieping zal gebruikt worden als technische ruimte en bergruimte. De bovenzijde van de bodemplaat komt in de noordwestelijke hoek van de kelder op +17,24m TAW te liggen, in de rest van de kelder wordt dit +18,13m TAW. Hierbij moet nog ca. 40cm vloeropbouw gerekend worden, zodat de effectieve verstoringsdiepte zal variëren van ca. +16,84m TAW tot ca. +17,73m TAW. De onderzijde van de bodemplaat van het gelijkvloerse niveau komt op +20,92m TAW te liggen, dit is hoger dan het huidige maaiveld (+20,10m TAW tot +20,80m TAW). De effectieve bodemingrepen voor de nieuwbouwwerken in de zone buiten de kelder vinden dus allemaal plaats binnen het aan te brengen ophogingspakket.

Het plangebied kent een hoge archeologische verwachting. Ter hoogte van de kelderverdieping zal er een bodemingreep zijn die dieper reikt dan het onderste archeologische vlak aangetroffen bij de opgraving op het naastliggende perceel. Ook onder de uitgebroken kelder van het voormalige gebouw kunnen nog archeologische sporen bewaard zijn, omdat deze kelder niet tot op het onderste archeologische vlak was aangelegd. Onderliggende archeologische lagen worden hier echter enkel bedreigd door de bouw van de nieuwe kelder. De bodemingrepen ter hoogte van het nieuwe gebouw buiten de nieuwe kelder zijn minder diepgaand en zullen geen archeologische sporen en lagen vernielen. Dit in tegenstelling tot de zone van ca. 430m² ter hoogte van de nieuwe kelder, hier zullen alle nog aanwezige archeologische sporen, lagen en sites vernield worden. Om deze zaken in kaart te brengen voor ze vernield worden door de geplande werken, is een vlakdekkende, gestratificeerde opgraving ter hoogte van de nieuwe kelder noodzakelijk. Deze opgraving zal nuttige

kenniswinst opleveren voor de ontwikkeling van de Hertogensite en kan de resultaten van de naastliggende opgraving aanvullen en eventueel nuanceren. Dit advies is conform de bekrachtigde archeologienota die hoort bij de aanvraag voor verkavelingsvergunning van de totale Hertogensite, en sluit aan bij het advies in het rapport van het sleuvenonderzoek. De te volgen strategie en de onderzoeksvragen worden besproken in het programma van maatregelen

5. Bibliografie

- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/>
- <http://www.geopunt.be/kaart>
- <http://www.cartesius.be/CartesiumPortal/>
- <http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/>
- <http://www.ngi.be/topomapviewer/>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/1809>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/3620>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4332>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/4986>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/6124>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/11419>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/11435>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/12422>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/14957>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17285>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/17359>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/rapporten/eindverslagen/712>
- <https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19334>
- <https://uurl.kbr.be/1035795>
- <https://uurl.kbr.be/1464407>
- <https://uurl.kbr.be/1593161>
- CRAMERS D. en VAN IMPE J., *Romeinse en middeleeuwse vondsten te Leuven*, in: Mededelingen van de Geschied- en Oudheidkundige kring voor Leuven en omgeving 21, 1981, pp. 130-157.
- LINTEN S. & HEYVAERT B., *Archeologische prospectie Leuven Hertogensite (prov. Vlaams-Brabant). Basisrapport conceptversie*, Ingelmunster, 2015 (Monument Vandekerckhove nv).
- VANDER GINST V., *Archeologierapport: De archeologische opgraving aan de Verpleegsterschool te Leuven*, Tienen, 2021 (Studiebureau Archeologie bvba).

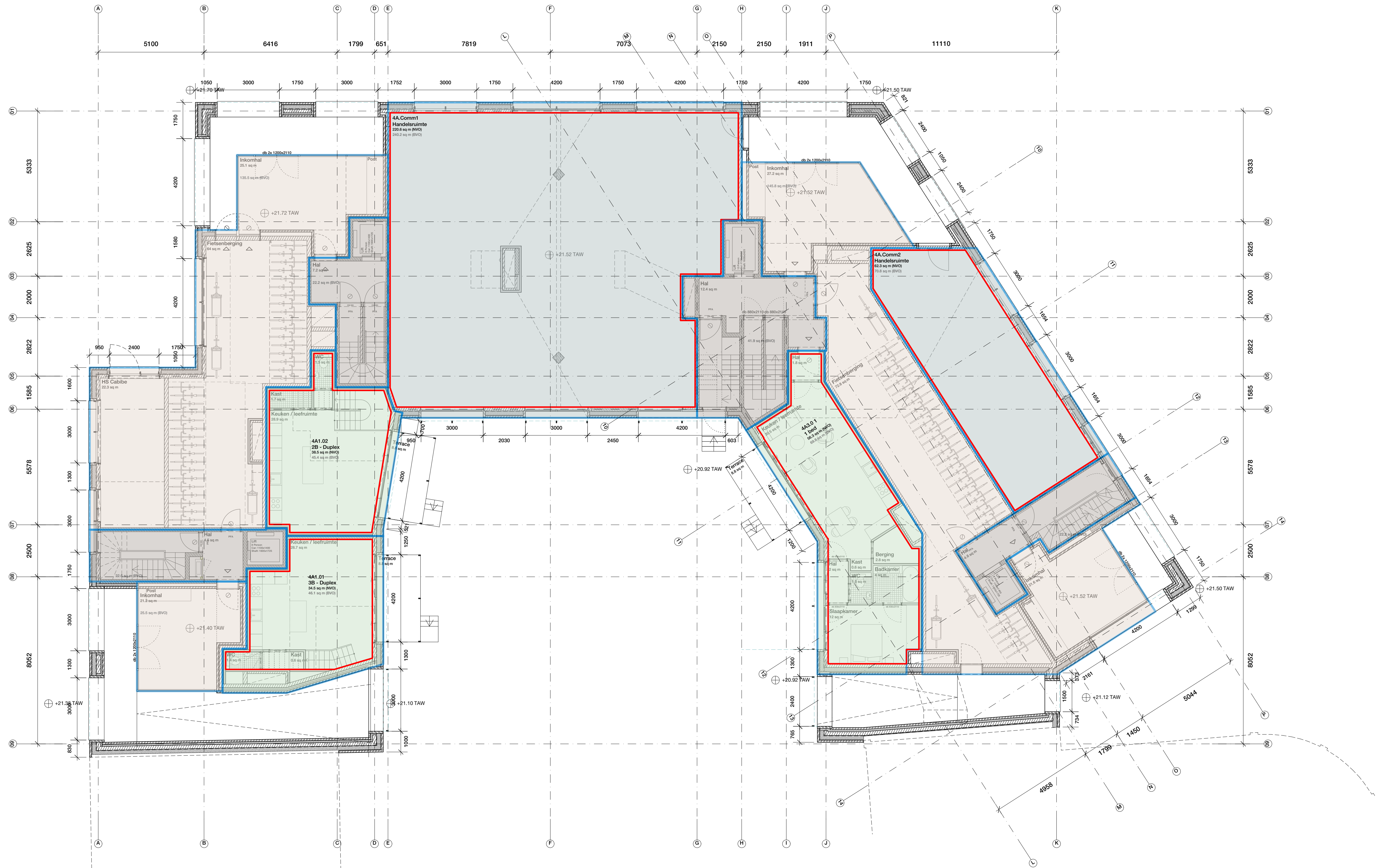
6. Bijlages

- Figurenlijst

Figuur 1 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2020 (bron: geopunt.be).....	8
Figuur 2 Ontwerpplan van de gelijkvloerse verdieping (bron: initiatiefnemer), met binnen de rode kader de positie van de ondergrondse verdieping.....	9
Figuur 3 Grondplan ondergronds niveau (bron: initiatiefnemer).	10
Figuur 4 Geplande werken (gelijkvloers) geprojecteerd op het kadasterplan (bron: geopunt.be en initiatiefnemer), met binnen de blauwe kader de positie van de ondergrondse verdieping.	10
Figuur 5 Zicht op de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	11
Figuur 6 Detailopname van de topografische kaart met aanduiding van het plangebied (bron: NGI).	12
Figuur 7 Zicht op het kadasterplan (bron: geopunt.be).	12
Figuur 8 Zicht op de bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied (bron: geopunt.be)...	13
Figuur 9 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel (bron: geopunt.be).....	14
Figuur 10 Zicht op het Digitaal Hoogtemodel, op siteniveau (bron: geopunt.be).	14
Figuur 11 Zicht op de Potentiële bodemerosiekaart (bron: geopunt.be).	15
Figuur 12 Zicht op de bodemkaart (bron: DOV).	16
Figuur 13 Uitsnede uit de Tertiair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	16
Figuur 14 Uitsnede uit de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).....	17
Figuur 15 Uitleg bij de Quartair Geologische Kaart (bron: geopunt.be).	17
Figuur 16 Hertogensite op het plan van Van Deventer, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied (1550).	20
Figuur 17 Plan van Blaeu (1649) van de Hertogensite, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied.	21
Figuur 18 Opbouw van de eerste stadsomwalling (A: Buitenmuur en funderingsboog /segmentboog, B: Poer/(funderings)pijler, C: Weergang, D: Schietsleuf, E: Aarden wal (veldzijde), F: Aarden wal (stadszijde).	23
Figuur 19 Zicht op de Biestpoort vanaf de veldzijde.	23
Figuur 20 Dijle, Dijleoever en stadsmuur, zicht vanaf de Minderbroedersstraat.	24
Figuur 21 Zicht op het klooster vanaf de Kapucijnenvoer.....	26
Figuur 22 Het klooster op de kadasterkaart van 1813.	26
Figuur 23 Kaart van Jacob van Deventer, uitgegeven in 1583 (de kaart werd enkele jaren eerder opgesteld) door Sinniger, Braun en Hogenberg, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: https://uurl.kbr.be/1035795).....	28
Figuur 24 Kaart van uitgegeven in 1581 Braun en Hogenberg, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: https://uurl.kbr.be/1593161).....	28
Figuur 25 Kaart van Pauli uit 1635, het noorden ligt rechts, met benaderende aanduiding van de zone waarin het plangebied is gelegen (bron: https://uurl.kbr.be/1464407).....	29
Figuur 26 Uitsnede uit de Ferrariskaart (bron: geopunt.be).	29
Figuur 27 Uitsnede uit de Ferrariskaart, detail (bron: geopunt.be).	30
Figuur 28 Primitief kadaster van 1813, met in het rood de benaderende ligging van het plangebied.	30
Figuur 29 Uitsnede uit de kaart van Vandermaelen (bron: geopunt.be).	31
Figuur 30 Uitsnede uit de topografische kaart van 1891 (bron: cartesius.be en NGI).	31

Figuur 31 Uitsnede uit de topografische kaart van 1930 (bron: cartesius.be en NGI).	32
Figuur 32 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1971 (bron: geopunt.be).....	32
Figuur 33 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 1979-1990 (bron: geopunt.be).	33
Figuur 34 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2000-2003 (bron: geopunt.be).	33
Figuur 35 Zicht op het plangebied op de luchtfoto van 2018 (bron: geopunt.be), met binnen de blauwe kader de positie van de ondergrondse verdieping.	34
Figuur 36 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	36
Figuur 37 Proefput 15. Profiel in noordwand na verdiepen (bron: LINTEN e.a., 2015).	37
Figuur 38 Sleuvenplan van het proefsleuvenonderzoek uit 2014, met in het blauw de benaderende aanduiding van het huidige plangebied (bron: LINTEN e.a., 2015).	38
Figuur 39 Uitsnede uit de Centrale Archeologische Inventaris, ingezoomd op het plangebied en met aanduiding van de archeologienota's en eindverslagen die betrekking hebben op de Hertogensite (CAI) (bron: geopunt.be en CAI).	40
Figuur 40 Uitbraak van de kelder van het voormalige gebouw ter hoogte van het plangebied, gezien vanuit het oosten. Achteraan zijn de garageboxen te zien die deels behoren tot het plangebied. Foto genomen op 14/05/2019 (bron: Studiebureau Archeologie).	41
Figuur 41 Lokalisering van de opgraving van de Verpleegsterschool (rood), met in blauw de benaderende ligging van de kelder die bij het huidige project wordt voorzien (bron: VANDER GINST, 2021).	42
Figuur 42 Westprofiel (zijde Kapucijnenvoer) met zicht op de veenlagen (bron: VANDER GINST, 2021).	44
Figuur 43 Gracht S294 in het oosten van het terrein (bron: VANDER GINST, 2021).	44
Figuur 44 Gebouw 1 na verdieping (bron: VANDER GINST, 2021).	45
Figuur 45 Murencluster in het zuidwesten van de bouwput (bron: VANDER GINST, 2021).	45

Bijlage: Ontwerpplannen (bron: initiatiefnemer).

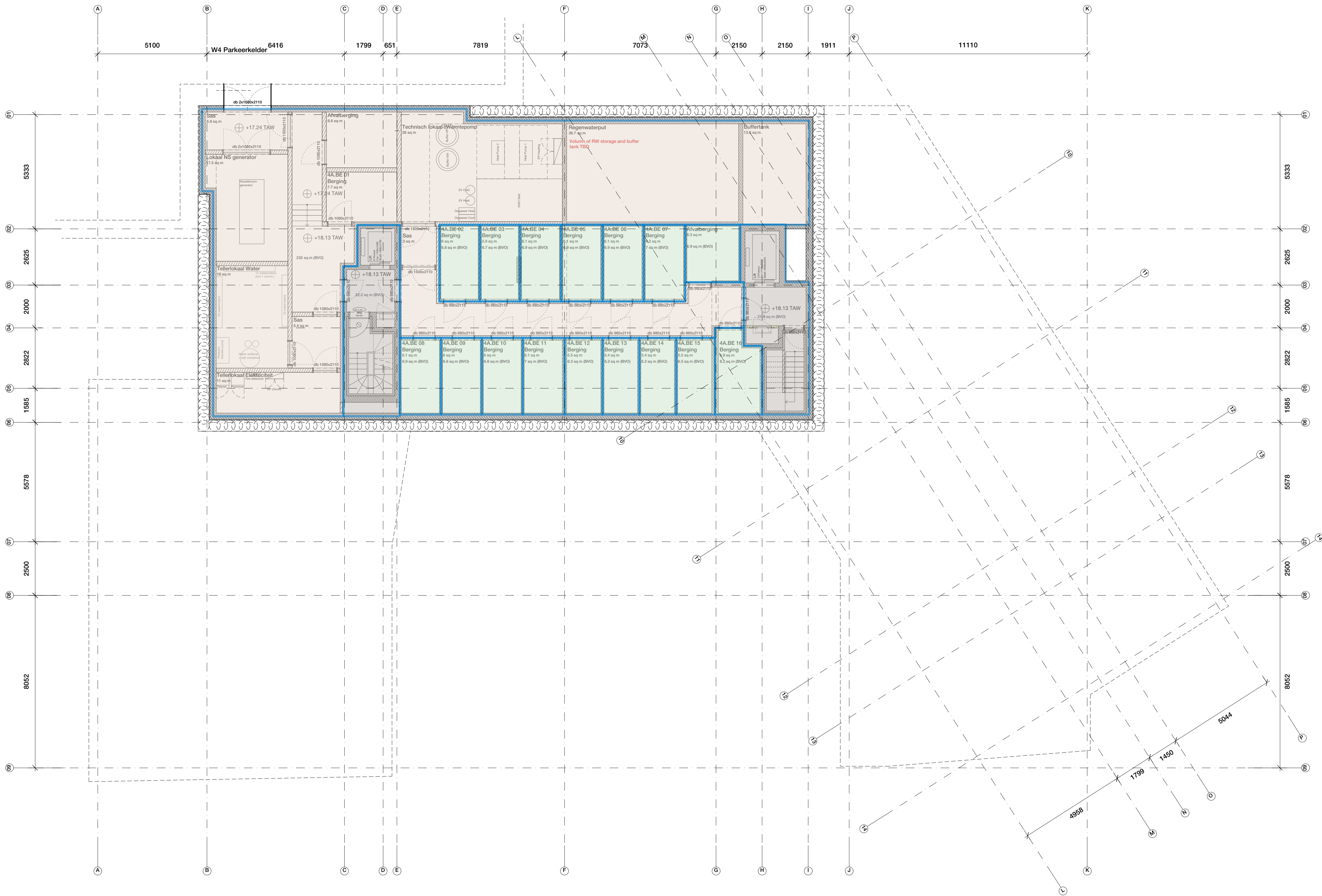
Sergison Bates architects
BVO/NVO ground floor plan

Housing and co-working, Leuven
Issues for information

Architects Date Scale
Sergison Bates architects 04/09/21 1:1000A1
34 Clarendon Close
London EC1R 0AU
United Kingdom
Tel +44 (0)20 7255 1554
e-mail studio
@sergisonbates.co.uk

375/2321

Do not scale from this drawing.
All dimensions to be verified on site.
Limited Liability Partnership Registered in England &
Wales No. 00317561 Registered office as above

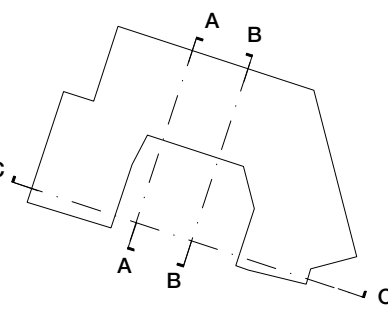
Sergison Bates architects^{uip}
BVO/NVO basement plan

Housing and co-working, Leuven
Issues for information

Architects Date Scale
Sergison Bates architects 04/09/21 1:1008A1
34 Clerkwell Close
London EC1R 0AU
United Kingdom
Tel +44 (0)20 7255 1554
e-mail studio
@sergisonbates.co.uk

375/2320

Do not scale from this drawing.
All dimensions to be verified on site.
Limited Liability Partnership Registered in England &
Wales No. OC317561 Registered office as above

0 1 5

Sergison Bates architects LLP
Section AA

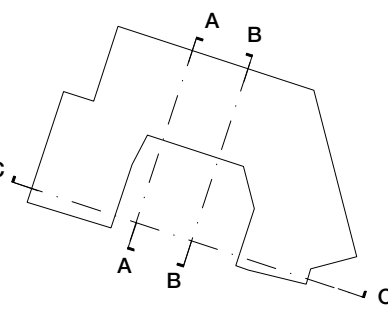
Housing and museum, Levens
Issued for planning

Architects
Sergison Bates architects LLP
34 Chancery Lane
London EC1R 4AA
United Kingdom
Tel: +44 (0)20 365 1554
e-mail: info@sb-llp.co.uk
www.sergisonbates.co.uk

Scale
1:1000A1

375/4285

Do not scale from this drawing.
All dimensions to be verified on site.
Limited Liability Partnership Registered in England & Wales No. 00317561. Registered office as above.

0 1 5

Sergison Bates architects LLP
Section BB

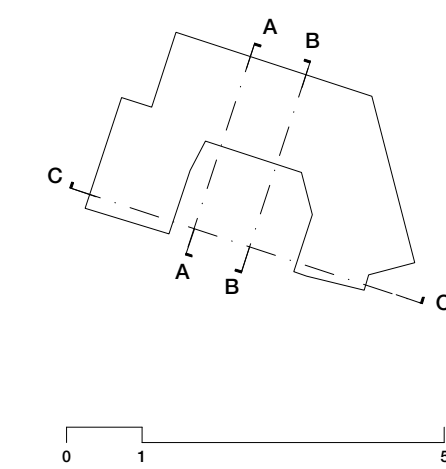
Housing and museum, Leuven
Issued for planning

Architects
Sergison Bates architects LLP
34 Chancery Lane
London EC1R 4RN
United Kingdom
Tel: +44 (0)20 355 1554
e-mail: info@sb-llp.co.uk
www.sergisonbates.co.uk

Scale
1:1000A1

375/4286

Do not scale from this drawing.
All dimensions to be verified on site.
Limited Liability Partnership Registered in England &
Wales No. 00317561. Registered office as above.

Architects **Sergison Bates architects** Date **01/10/21** Scale **1:100@A1**
34 Clerkenwell Close
London EC1R 0AP
United Kingdom

Tel +44 (0)207 255 1564
e-mail serp@sbates.co.uk
www.serp@sbates.co.uk

Do not scale from this drawing
All dimensions to be verified on site
Limited Liability Partnership Registered in England &
Wales No. OC317501 Registered office as above